

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

VERSLO TEISĖS KATEDRA

DARIUS GUOBA

Magistrantūros neakivaizdinių studijų Verslo teisės programos

II kurso VRTmn07-04 grupės studentas

**VEKSELIO, KAIP VERTYBINIO POPIERIAUS, TEISINĖ
CHARAKTERISTIKA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

lekt. R. Misius

Katedros vedėjas –

doc. dr. E. Baranauskas

Mokslinis konsultantas –

Lekt. dr. Vadimas Toločko

Vilnius, 2008

TURINYS

IVADAS	3
1. VEKSELIO, KAIP VERTYBINIO POPIERIAUS, APIBRĖŽTIS	5
1.1. Vekselio samprata ir sąvoka	5
1.2. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, ir vienašalio sandorio teisinis santykis	8
1.3. Reikalavimai vekseliui	13
1.4. Vekselių rūšys	19
1.4.1. Įsakomasis ir paprastasis vekselis	19
1.4.2. Kitos vekselių klasifikacijos ir pagrindinių vekselių rūšių požymiai	22
2. VEKSELIS KITŲ VERTYBINIŲ POPIERIŲ KONTEKSTE	28
2.1. Vertybinių popierių samprata ir sąvoka	28
2.2. Vekselio atskyrimas nuo kitų vertybinių popierių	33
2.2.1. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, skiriamieji bruožai	33
2.2.2. Vekselio, kaip daugiafunkcinio teisinio įrankio, panaudojimo galimybės	38
2.2.3. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, specifinis teisinis reguliavimas	43
APIBENDRINIMAI IR IŠVADOS	46
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52

IVADAS

Temos aktualumas. Civilinė apyvarta neįsivaizduojama be nuosavybės santykių, kurie užtikrina turto turėjimą, kaip asmens nuosavybę, ir sudaro galimybes žmogaus, kaip laisvo ir nepriklausomo visuomenės nario, saviraiškai. Intensyvėjant civilinei apyvartai ir sparčiai liberalėjant laisvosios rinkos ekonomikai, civilinės apyvartos subjektams atsiranda natūralus poreikis turėti veiksmingų ir patikimų teisinių priemonių savo ekonominei veiklai planuoti. Civilinė teisė reglamentuoja asmenų, turinčių priešingus interesus, teisinius santykius, todėl įstatymų leidėjui keliamas sudėtingas uždavinys – ieškant socialinio kompromiso suteikti civilinės apyvartos subjektams galimybę savarankiškai reguliuoti tarpusavio teisinius santykius ir garantuoti jų teisių bei interesų apsaugą. Vienas iš sprendimo būdų šiai susiklosčiusiai situacijai spręsti – vekselio institutas.

Vekselis – tai skolos vertybinis popierius, kuriuo jį išrašantis asmuo besąlygiškai įsipareigoja tiesiogiai arba netiesiogiai sumokėti tam tikrą sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba tai padaryti paveda kitam. Lietuvos bankas savo 1996 m. vasario 20 d. pranešime Dėl vekselių naudojimo¹ siūlo vekselius naudoti: atsiskaitymams už prekes, paslaugas, atliktus darbus, kai sutartam laikui atidedami sumokėjimo terminai, t.y. teikiamą komercinį kreditą įforminti vekseliais; išduodamoms paskoloms užtikrinti; teikti bankų paskolas įkeičiant ūkio subjektų turimus vekselius; diskontuoti komercinius vekselius. Atsižvelgiant į plačias vekselio panaudojimo galimybes ir į tai, kad skolos išieškojimas, pažeidus besąlyginį įsipareigojimą sumokėti tam tikrą sumą pinigų pagal šį skolos vertybinį popierių yra kur kas paprastesnis nei bet kokios kitos sutartinės prievolės atžvilgiu, vekselis, kaip vertybinis popierius, yra puikus civilinės apyvartos dalyvių teisių ir interesų apsaugos, savarankiškumo ir minimalaus valstybės kišimosi į privačius asmenų santykius garantas.

Žinant, jog tarpukario Lietuvoje civilinės apyvartos rinkoje „vexselinių“ litų cirkuliavo beveik 2,5 karto daugiau negu piniginių², kyla natūralūs klausimai: „Kodėl vekselis, kaip vertybinis popierius ir kaip teisinis instrumentas, nėra toks populiarus šiais laikais? Ar vekselio instituto teisinis reglamentavimas yra pakankamas ir suprantamas?“ Šiuo metu Lietuvoje egzistuojanti teisinė bazė, reglamentuojanti vekselio instituto funkcionavimą, nėra plati. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis vekselių išrašymo, perdavimo, laidavimo, mokėjimo, reikalavimų, atsirandančių pagal vekselį, pareiškimo ir patenkinimo tvarką bei įsipareigojusių

¹ Lietuvos banko 1996 m. vasario 20 d. pranešimas dėl vekselių naudojimo // Valstybės žinios. 1996, Nr. 18.

² Vaškeļaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 119.

pagal vekselį asmenų santykius yra 1999 m. kovo 16 d. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas³. Vyriausybė yra išleidusi keletą lydymųjų teisės aktų, kurie reglamentuoja vekselių naudojimo, notarų protestų, vykdomųjų įrašų atlikimą vekseliuose tvarką. Lietuvos teisės doktrina vekselių tema nėra gausi. Nėra analizuota ir vekselio teisinė padėtis kitų vertybinių popierių atžvilgiu. Vekselio teisinio vertinimo prasme teismų praktika yra gana prieštaringa, nėra suformuluota jo galutinė teisinė apibrėžtis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) išaiškinimai bylose dėl vekselių nėra tikslūs, prieštaraujantys vienas kitam.

Mokslinė problema. Ar Lietuvos teisinė bazė yra pakankama vekselio, kaip vertybinio popieriaus, teisinei charakteristikai, vekselio instituto teisiniai padėčiai nustatyti?

Darbo tikslas. Teisiškai charakterizuoti vekselį, išskiriant jį iš kitų vertybinių popierių.

Tyrimo objektas. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, teisinis reglamentavimas.

Tyrimo uždaviniai. Magistro baigiamajam darbui keliami šie uždaviniai:

1. Suformuluoti teisinio aiškumo suteikiančią vekselio sampratą; išanalizuoti teisinį santykį tarp vekselio, kaip vertybinio popieriaus, ir vekselio išrašymo, kaip vienašalio sandorio; išanalizuoti atskirų vekselių rūšių bruožus.
2. Išanalizuoti Lietuvos teismų praktiką, teisinę reglamentaciją ir teisės mokslininkų poziciją nagrinėjamąja tema.
3. Atskleisti vekselio teisinę padėtį kitų vertybinių popierių atžvilgiu, ištiriant specifinius skiriamuosius vekselio bruožus ir vekselio, kaip teisinio instrumento, panaudojimo galimybes.
4. Ištirti vekselių apyvartos specifinio teisinio reguliavimo priežastis.

Hipotezė. Lietuvos teisinė reglamentavimo bazė, skirta vekseliams, nėra gausi, bet pakankama, kad ja remiantis galima būtų vekselius charakterizuoti. Vekselio specifiniai požymiai išskiria jį iš kitų vertybinių popierių, nulemia universalias jo, kaip teisinio instrumento, panaudojimo galimybes bei skirtingą teisinį reglamentavimą.

Tyrimo metodai. Šio darbo užsibrėžtam tikslui pasiekti bei iškeltiems uždaviniams įgyvendinti tyrimo metu buvo panaudoti lyginimo, istorinis, teisinių dokumentų analizės ir loginis – analitinis bei sisteminis metodai.

Darbo struktūra. Magistro darbo turinio struktūra atitinka iškeltus uždavinius. Darbo turinį sudaro įvadas, dvi dėstomosios tiriamosios dalys, išvados, literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmojoje dalyje yra suformuluota vekselio, kaip vertybinio

³ Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851, toliau darbe vadinamas IPVĮ.

popieriaus, samprata, išanalizuotas teisinis santykis tarp vekselio, kaip vertybinio popieriaus, ir vekselio išrašymo, kaip vienašalio sandorio, ištirti būtinų vekselio rekvizitų praktiniai aspektai teismų praktikos kontekste, išanalizuoti atskirų vekselių rūšių pagrindiniai bruožai. Antroji dalis skirta vekselio teisinei padėčiai kitų vertybinių popierių atžvilgiu atskleisti. Ištirti specifiniai skiriamieji vekselio bruožai, vekselio, kaip teisinio instrumento, panaudojimo galimybės, išanalizuotos specifinio teisinio reguliavimo priemonės. Pabaigoje pateikiamos darbo išvados.

1. VEKSELIO, KAIP VERTYBINIO POPIERIAUS, APIBRĖŽTIS

1.1. Vekselio samprata ir sąvoka

Vekselis – tai rašytinis mainų dokumentas ir piniginis įsipareigojimas. It. – *cambio*, pranc. – *lettre a de change*, angl. – *bill of exchange*, vok. – *wechel* reiškia mainai⁴. V. Belovas žodį *vekselis* kildina iš vokiškojo *Wechsel*, kuris reiškia apkeitimą kažko į kažką iš vienos vietos į kitą ir pervedimą arba mainus⁵. Norėdami atskleisti vekselio sampratą, išsiaiškinkime šio instituto atsiradimo priežastis.

Pirmieji vekseliai pasirodė XI–XII a. viduramžių Italijoje. Tais laikais Italija buvo vienas iš pasaulio prekybos centrų, kur nuolat vyko pinigų ir prekių mainai. Prekeiviams buvo nepatogu vežtis monetas ir keisti jas į vietinius pinigus. Todėl pasirodė pirmieji vekseliai-laiškai, pagal kuriuos pirklys tam tikroje šalyje gaudavo nustatytą pinigų sumą vietinėmis monetomis. Vekselius išduodavo pirmieji italų „bankininkai“, vietiniai pinigų keitėjai, kurių kolonijų buvo visose didesnėse Europos valstybėse. „Bankininkai“ aptarnaudavo ne tik pirklius, bet ir kitus žmones: iš jų priimdavo dešimtinę vietos pinigais popiežiui, o į Italiją siųsdavo tų asmenų pasirašytus vekselius⁶.

B. Martinkus ir V. Žilinskas knygoje *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai* vekselių atsiradimą irgi sieja su Italija, tačiau pirmųjų vekselių atsiradimo laikotarpis ir jų pasirodymo priežastys yra kitos nei nurodytos Vytauto Vaškėlaičio knygoje. Bendraautorai teigia, jog vekseliai XIII a. pabaigoje atsirado Italijoje ir jų atsiradimas tiesiogiai susijęs su prekymečiais. Kaip esminė jų atsiradimo priežastis čia nurodoma nesaugios kelionės (keleiviai, ypač pirkliai, dažnai būdavo apiplėšiami ir kt.), dėl to pirkliai, vykdamai į prekymečius, stengdavosi imti tiek pinigų, kiek būtinai reikėjo kelionei. O kad turėtų pakankamai pinigų prekyvietėse, pirkliai imdavosi tokių priemonių: savo gyvenamojoje vietoje pirklys sumoka bankininkui tam tikrą

⁴ Vaškėlaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 117.

⁵ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 9.

⁶ Vaškėlaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 118.

pinigų sumą, šis, ją gavęs, išduoda pirkliui tam tikrą raštą, kuriuo įsako savo kontorai ar klientui, gyvenančiam tame mieste, kuriame vyksta prekymetis, išmokėti pirkliui atitinkamą pinigų sumą⁷.

V. Belovas savo knygoje *Vekselių teisė* vekselių atsiradimą sieja su XI–XII a. pr. Šiaurės ir Vidurio Italija. Mainų ir prekybos tarp valstybių vystymasis buvo svarbiausia priežastis, lėmusi pirmųjų „pervedamųjų raštų“ atsiradimą, kuriuos šiuo laikotarpiu pirmieji pradėjo naudoti kinų pirkliai, vykdami į Europą. Pirkliai, atvykę iš svetimų šalių, negalėjo užsienio valstybėje atsiskaityti savo valstybės pinigais, be to, gabenti daug pinigų tuo metu buvo pavojinga dėl plėšikų ar piratų, todėl pirkliai kreipdavosi į profesionalius pinigų keitėjus. Pirklys, prieš vykdamas į prekyvietę, įnešdavo savo valstybės pinigų keitėjui tam tikrą sumą pinigų, o šis jam išrašydavo rašytinį pinigų keitėjo įsipareigojimą išmokėti įmokėtų pinigų ekvivalentą toje valstybėje ir tos valstybės valiuta, į kurią pirklys keliaudavo. Keitėjas kartu su pirkliu vykdavo į prekyvietę, imdavo kreditą iš savo kolegos – vietinio keitėjo ir tokiu būdu įvykdydavo savo asmeninę prievolę pirkliui – išmokėdavo pinigų sumą vietine valstybės valiuta. Šių raštų atsiradimas siejamas su pirmaisiais vekseliais⁸.

Nors B. Martinkus ir V. Žilinskas savo knygoje *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai* pateikia kitą vekselio atsiradimo laikotarpį nei V. Vaškelaitis ir V. Belovas, tačiau visų minėtų autorių nuomonė vieninga dėl vekselio, kaip vertybinio popieriaus, atsiradimo priežasčių, t.y. tuometiniams pirkliams nebuvo nei patogų, nei saugu dėl dažnų apiplėšimų gabenti su savimi didelį kiekį grynųjų pinigų. Be to, nebuvo galima savo šalies valiuta atsiskaityti užsienio valstybėse. Dėl šių priežasčių pirkliai, prieš išvykdami į prekyvietes užsienio valstybėse, grynuosius pinigus mainydavo į vekselius, o paskui juos iškeisdavo užsienio valstybėje į vietos pinigus. Dėl šių mainų ir kildinimas vekselio, kaip rašytinio mainų dokumento ir piniginio įsipareigojimo, sąvokos atsiradimas. Tiesa, toks pirmųkštis perleidžiamasis vekselis panašesnis į pinigų perlaidų (pervedimo) priemonę, o ne į kredito dokumentą, koks yra vekselis mūsų laikais.

Toliau kalbėdami apie vekselio genezę, turime paminėti, kuo pirmieji vekseliai skyrėsi nuo šiuolaikinių vekselių. Kitaip nei šiomis dienomis, su pirmųjų paprastųjų vekselių išdavimu ir apmokėjimu buvo susiję trys asmenys. Pirkliui, ketinančiam dalyvauti užsienio prekyvietėje, jau įnešant pinigus keitėjui, reikėdavo apsispręsti, kas vyks į prekyvietę – jis pats ar kas nors iš jo pavaldinių. Taip atsirasdavo trys asmenys: vekselio davėjas (keitėjas), pinigų pervedėjas (pirklys) ir vekselio pateikėjas (pirklio pavaldinys, vykstantis į prekyvietę)⁹. Vėliau tokį paprastąjį vekselį pakeitė įsakomasis. Paprastasis vekselis, kaip mes jį suprantame šiandien,

⁷ Martinkus B., Žilinskas V. *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai*. Kaunas: Technologija, 1996. P. 136.

⁸ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 24-25.

⁹ Ten pat, С. 25.

atsirado kur kas vėliau.

Suintensyvėjus pinigų apyvartai, kai tarp keitėjų, dirbančių skirtingose šalyse, jau susiklostė korespondentiniai santykiai, atkrinta vienas iš aukščiau aprašytų tarptautinės mainų operacijos elementų, t.y. keitėjo, priėmusio pinigus iš pirklio, kelionė pas savo kolegą kitoje šalyje. Kelionę pakeitė laiškas su prašymu, o galbūt ir su įsakymu sumokėti pinigų sumą pirkliui savomis lėšomis¹⁰. Tokiu atveju atsiranda ketvirtas subjektas, dalyvaujantis šiuose santykiuose – keitėjas kitoje šalyje. Savaiame suprantama, jog tokio pirminio vekselio, dar kitaip teisinėje literatūroje vadinamo „itališkuoju“, su šiuolaikiniu vekseliu tapatinti nereikėtų. Tai skirtingi dokumentai. V. Belovas nurodo šiuos skirtumus: 1) „itališkasis vekselis nebuvo vientisas dokumentas, o sistema trijų dokumentų – notaro patvirtintas pinigų perdavimas tarp pirklio ir vietinio keitėjo (vekselio davėjas); vekselio davėjo įsipareigojimas sumokėti vekselyje išrašytą pinigų sumą per trečiąjį asmenį (keitėją kitoje šalyje); laiškas, kuriuo prašoma keitėjo kitoje šalyje sumokėti pinigų sumą vekselį pateikusiam asmeniui; 2) su vekselio išdavimu ir apmokėjimu buvo susiję ne trys kaip dabar, o keturi subjektai¹¹.

Išanalizavę vekselio atsiradimo priežastis, paprastojo ir įsakomojo vekselio tuometinį funkcionavimą, panagrinėkime vekselio, kaip vertybinio popieriaus, sąvoką šiuolaikinės teisės kontekste. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹² 1.105 straipsnį vekselis, kaip vertybinis popierius, – tai dokumentas, kuriuo jį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui arba kuriuo tai padaryti pavedama kitam asmeniui. Teisinių santykių, susijusių su vekseliais, LR CK detalčiai nereglamentuoja. ĮPVĮ 2 straipsnio 1 dalyje vekselis taip pat apibrėžtas kaip vertybinis popierius, kuris išrašomas šio įstatymo nustatyta tvarka ir kuriuo jį išrašęs asmuo be sąlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba įsako tai padaryti kitam. ĮPVĮ nustato įsakomųjų ir paprastųjų vekselių išrašymo, perdavimo, laidavimo, mokėjimo, reikalavimų, atsirandančių pagal vekselį, pareiškimo ir patenkinimo tvarką bei įsipareigojusių pagal vekselį asmenų santykius.

Vekselis – tai dokumentas, kuriuo jį pasirašantis asmuo besąlygiškai pasižada tiesiogiai ar netiesiogiai išmokėti jame nurodytą sumą¹³.

Vekselis – tai nustatytos formos dokumentas, suteikiantis teisę jo gavėjui reikalauti iš šio dokumento davėjo sumokėti jame nurodytą sumą (paprastieji vekseliai) arba reiškiantys

¹⁰ Ten pat, C. 25-26.

¹¹ Ten pat, C. 26.

¹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, toliau darbe vadinamas LR CK.

¹³ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2007. P. 1144.

besąlygišką nuorodą sumokėti kam nors atitinkamą sumą (įsakomasis vekselis)¹⁴.

Vekselis yra finansinis vertybinis popierius – dokumentas, kuriuo išrašantis jį asmuo besąlygiškai įsipareigoja (pasižada) tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą kredito sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba tai padaryti paveda kitam¹⁵.

Bene tiksliausią vekselio sąvoką pateikia V. Belovas vekselį apibūdindamas kaip dokumentą, pačiame tekste įvardytą vekseliu, įtvirtinančiu paprastą ir besąlygišką įstatyminio vekselio turėtojo reikalavimą sumokėti jam priklausančią pinigų sumą vekselyje nurodytoje vietoje ir nurodytu laiku¹⁶. Analizuojant pateiktas vekselio sąvokas būtina pabrėžti, jog tiek autoriai, tiek įstatymo leidėjai vieningi, apibūdindami vekselį kaip rašytinį dokumentą ir pabrėždami besąlygišką įsipareigojimą tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą sumą pinigų. Apibendrinant būtų galima pritarti LAT išaiškinimui, jog vekselis, kaip vertybinis popierius, yra dokumentas, patvirtinantis nepriklausančią nuo jokių juridinių faktų (įvykių ar veiksmų) teisėto vekselio turėtojo subjektinę turtinę teisę, t. y. reikalavimo teisę į jame nurodytą pinigų sumą¹⁷. Kitaip tariant, vekselis – tai vertybinis popierius, patvirtinantis teisėto jo turėtojo besąlygišką, nepriklausančią nuo jos atsiradimo pagrindo, reikalavimo teisę į vekselyje nurodytą pinigų sumą, ir kartu įtvirtinantis besąlygišką skolininko pagal vekselį pareigą sumokėti šią sumą teisėtam vekselio turėtojui¹⁸.

1.2. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, ir vienašalio sandorio teisinis santykis

Norėdami apibrėžti teisinį santykį tarp vekselio, kaip vertybinio popieriaus, ir vienašalio sandorio išanalizuokime Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus ir LAT praktiką. Struktūriškai analizuodami LR CK pastebėsime, jog sandorius reglamentuoja LR CK Pirmosios knygos II dalies normos. LR CK 1.63 str. 1 d. nustatyta, jog sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. LR CK 1.63 str. 3 d. vienašaliu sandoriu laiko tą sandorį, kuriam sudaryti būtina ir pakanka vienos šalies valios. LR CK komentaro autoriai patikslina, jog sandoriai – tai sąmoningi laisva valia atliekami asmenų (tiek fizinių, tiek juridinių) veiksmai, kuriais siekiama teisinio rezultato: sukurti, pakeisti ar

¹⁴ Žvirblis A. Mokesčių žinynas. Vilnius: Žuma, 1998. P. 111.

¹⁵ Martinkus B., Žilinskas V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996. P. 137.

¹⁶ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 11.

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

¹⁸ ten pat

panaikinti civilines teises ir pareigas¹⁹.

Vekselio teisinę prigimtį nustatančios teisės normos išdėstytos LR CK Pirmosios knygos III dalyje, kurioje reglamentuojami civilinių teisių objektai. LR CK 1.105 str. 1 d. nustatyta, jog vekselis, kaip vertybinis popierius, – tai dokumentas, kuriuo jį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui arba kuriuo tai padaryti pavedama kitam asmeniui. Iš LR CK nustatytų apibrėžimų matyti, jog įstatymų leidėjas vekselį priskiria vertybinių popierių grupei, jis reglamentuojamas civilinių teisių objektams apibrėžti skirtame skyriuje, o vienašaliai sandoriai – sandorių sampratai ir formai apibrėžti skirtame skyriuje. Būtų galima daryti išvadą, jog tarp vienašalio sandorio ir vekselio, kaip vertybinio popieriaus, yra toks pat skirtumas, kaip tarp sandorio ir civilinės teisės objekto. Tad pabandykime išsiaiškinti, ar iš tiesų tarp vienašalio sandorio ir vekselio, kaip civilinės teisės objekto, nėra jokių teisinių sąsajų.

Apibrėžiant vekselio teisinę prigimtį bei teisinį statusą teismų praktika yra gana prieštaringa, nėra suformuluota jo galutinė teisinė apibrėžtis. Ankstesnė LAT praktika buvo pagrįsta pozicija, jog vekselis laikytinas sandoriu, o su tuo susijusios labai svarbios teisinės pasekmės – jo sudarymui, sukeliams pasekmėms, taigi ir nuginčijimui, tokiu atveju gali būti taikomos bendrosios sandorių nuostatos.

Svarbu paminėti 2003 m. vasario 5 d. LAT nutartį²⁰. Bylos aplinkybės buvo tokios, jog ieškovas lizingo būdu buvo įsigijęs kombainą, tačiau neįstengė gražinti bankui likusios paskolos sumos – 23 000 Lt. Atsakovas sutiko paskolinti ieškovui trūkstamą sumą, tačiau su viena sąlyga – paskolai užtikrinti pareikalavo ieškovo išrašyti net septynis vekselius, lygius ne skolinamai sumai, bet kombaino vertei – 350 000 Lt. Ieškovas sutiko išrašyti vekselius visai kombaino vertei. Ieškovui sumokėjus atsakovui pasiskolintą sumą – 23 000 Lt, atsakovas atsisakė gražinti vekselius ir pareikalavo juos apmokėti. Ieškovas kreipėsi į teismą siekdamas įrodyti, kad vekselio pasirašymas įvyko dėl suklydimo ir teigė, kad jie gali būti nuginčyti remiantis LR CK 1.91 straipsniu (kaip sudaryti dėl atsakovo apgaulės). Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai šių reikalavimų netenkino, nurodė, kad vekselis nėra sandoris, jog tai yra besąlygiški įsipareigojimai juos apmokėti. LAT teisėjų kolegija nesutiko su tokiomis teismų padarytomis išvadomis, todėl savo nutartyje pabrėžė, kad vekselį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui, t.y. sukuria sau pareigą, o vekselio turėtojas įgyja teisę (įstatymo nustatyta tvarka) vekselyje

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2002. P. 157.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-02-05 d. nutartis civilinėje byloje A. Laurikietis v. UAB „Šiaulių dujotiekio statyba“, bylos Nr. 3K-3-214/2003, bylų kategorija Nr. 15.2.2.6, 15.2.2.7, 16.3.1.2.

nurodytų sumų reikalauti. Taigi akivaizdu, kad vekselį išrašantis asmuo sukuria sau pareigą, o vekselio turėtojai – teisę. Dėl šių priežasčių nėra pagrindo teigti, kad vekselis „nėra ir negali būti laikomas sandoriu“. Konstatavus, kad vekselis yra vienašalis sandoris, teismai padarė nepagrįstas išvadas, kad jam nuginkčyti negali būti taikomi sandorių negaliojimo pagrindai. Tokia išvada prieštarautų ir Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 19 straipsnio nuostatom²¹.

Vekseliai dažnai pateikiami kaip abstrakčių vienašalių sandorių pavyzdžiai. Tokiu sandoriu vekselis laikomas ir kai kurių rusų civilinės teisės specialistų²². Abstrakčių sandorių ypatybė – nenurodomas jų išdavimo pagrindas. Toks sandoris yra abstrahuotas, atitrauktas nuo savo tikslo. Jei vekselį galima prilyginti vienašaliam sandoriui, kyla natūralus klausimas, ar jis galėtų išlikti patikimu vertybiniu popieriumi ir apskritai ar vekselis laisvai ir saugiai jį įgijusių subjektų atžvilgiu galėtų cirkuliuoti civilinėje apyvartoje, jei jo sudarymui, sukeliams pasekmėms ir nuginkčijimui gali būti taikomos bendrosios sandorių nuostatos?

Kaip jau minėjome anksčiau, vekselio teisinę prigimtį nustatančios teisės normos išdėstytos LR CK Pirmosios knygos III dalyje, kurioje reglamentuojami civilinių teisių objektai. LR CK 1.97 str. 1 d. išvardyti ir civilinių teisių objektai: apibrėžiama, jog tai yra daiktai, pinigai, vertybiniai popieriai, kitas turtas ir turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veikslių rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės. Kitaip tariant, civilinės teisės objektu gali būti bet koks turtas, įskaitant ir vekselį, kaip vertybinį popierių, galintis dalyvauti civilinėje apyvartoje – atlyginamame arba neatlyginamame turto perėjime iš vieno teisės subjekto kitam civilinių sandorių pagrindu²³. Natūralu, jog vekselį prilyginus sandoriui, nebeliks civilinės teisės objekto, kuris galėtų pereiti jo pagrindu.

Prieš padarydami išvadą apie vekselio teisinę prigimtį, turime paminėti, jog Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčių įstatymo²⁴ 2 str. 28 d. turtas apibrėžiamas kaip kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, vertybiniai popieriai ir išvestinės finansinės priemonės bei kitas nematerialusis turtas. Remdamasis šiuo apibrėžimu, O. Fedosiukas daro dvi išvadas: pirma, turtas yra ne tik daiktai, kurie naudojami žmogaus poreikiams tenkinti, bet ir tam tikros teisinės-finansinės priemonės, išreiškiančios jų savininko teises ir sukuriančios atitinkamą mechanizmą reikalauti kitų asmenų veikti jų naudai; antra, turtas gali būti materialus ir nematerialus²⁵.

²¹ ten pat

²² Богачева Т.В., Глушкова Л.И., Гришаев С.П. и др. Гражданское право. Москва: Юристъ, 2000. С. 65.

²³ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T.1. P. 28.

²⁴ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 9-1007.

²⁵ Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas Baudžiamajame ir Civiliniame kodeksuose // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20). P. 80-87.

Remdamiesi aukščiau išdėstytu galime daryti pagrįstą, tačiau prieštaraujančią aukščiau minėtam LAT išaiškinimui, išvadą, jog vekselį prilyginus vienašaliam sandoriui, jis pats savaime negalėtų būti civilinės apyvartos objektu, kadangi pats savaime sandoris neturi jokios vertės, tad natūralu, jog ir negali būti laikomas turtu. Tiksliausia būtų sutikti su O. Fedosiuko nuomone, jog vekselį, kaip vertybinį popierių, galima būtų laikyti teisine-finansine priemone, išreiškiančia jų savininko teises ir sukuriančia atitinkamą mechanizmą reikalauti kitų asmenų veikti jų naudai.

V. Mikelėnas nurodo, kad „prievoles sukuria tokie vienašaliai sandoriai kaip įgaliojimo išdavimas ar panaikinimas, testamentas, surašymas, palikimo priėmimas, vertybinio popieriaus (čekio, vekselio išleidimas)“²⁶. Čia autorius vienašaliu sandoriu laiko ne patį vertybinį popierių, bet veiksma, t.y. vertybinio popieriaus atsiradimo pagrindą. Vekselio atsiradimo pagrindą abstrakčiam sandoriui prilygina ir V. Belovas. Jis teigia, jog vekselio išdavimas yra abstraktus vienašalis sandoris. Tai reiškia, jog vekselio teisėtam turėtojui visiškai nesvarbios vekselio išdavimo aplinkybės, t.y. vekselis galioja nepriklausomai nuo jų²⁷.

Naujesnė teismų praktika pateikė kitokį vekselio, kaip vertybinio popieriaus, vertinimą nei tai buvo padaryta 2003 m. vasario 5 d. LAT nutartimi. Čia reikėtų paminėti 2005 m. spalio 3 d. LAT nutartį²⁸ ir 2007 m. sausio 22 d. LAT nutartį²⁹.

2005 m. spalio 3 d. nutartyje buvo nustatytos šios aplinkybės: UAB „Staita“ įsigijo statybinių medžiagų iš kitos įmonės, atsakovo AB „VITI“, už 22 000 Lt. Buvo išrašytos sąskaitos- faktūros, tačiau mokėjimas buvo atidėtas. Dalis prekių buvo realizuota, tačiau atsiskaityta nebuvo, dalis prekių – už 10 000 Lt, grąžintos atsakovui. AB „VITI“ darbuotojas kreipėsi į UAB „Staita“ direktorių (ieškovą), kad šis pasirašytų vekselį įmonės įsigytų statybinių medžiagų sumai. Šis vekselį pasirašė nurodęs, kad ši suma siejama su apmokėjimu pagal įmonės išrašytas sąskaitas- faktūras dėl statybinių medžiagų. Po kelių mėnesių šis asmuo gavo antstolio raginimą sumokėti 12 000 Lt. Jis kreipėsi į teismą, siekdamas įrodyti, kad vekselį pasirašė kaip įmonės atstovas, patvirtindamas likusį įmonės įsiskolinimą, o ne kaip fizinis asmuo. Vekselio tiesiogiai nebuvo nurodyta, kad veikiama įmonės vardu, tačiau buvo nurodyta, kad taip patvirtinamas įsiskolinimas pagal atitinkamas įmonės išrašytas sąskaitas-faktūras, taip pat ieškovas teigė, kad neturėjo jokių asmeninių prievolių santykių su atsakovu. Ieškovas teigė, jog suklydo dėl sandorio esmės (LR CK 1.90 str.).

Šioje nutartyje LAT nurodė, kad toks vekselio teisinis reglamentavimas neleidžia

²⁶ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 61.

²⁷ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 13.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinkas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M., Nr. 3K-3-8/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).

vekselio pripažinti negaliojančiu pagal LR CK nuostatas dėl sandorių negaliojimo, nes sandoriu laikomas tik pats vekselio išrašymas, sukuriantis atitinkamas teises ir pareigas. Nuo tada vekselis tampa nauju civilinės apyvartos objektu – vertybiniu popieriumi. Šioje nutartyje LAT dar kartą pabrėžė, jog vekselio išrašymas – vienašalis sandoris – yra vekselio atsiradimo pagrindas. Išrašydamas vekselį, jo davėjas sukuria atitinkamas teises ir pareigas sau ir kitiems asmenims (vekselio gavėjui, mokėtojui)³⁰.

2007 m. sausio 22 d. LAT nutartimi buvo nustatytos šios aplinkybės: ieškovas 2000 m. rugpjūčio 28 d. išrašė paprastąjį vekselį, kuriuo įsipareigojo sumokėti 50 000 Lt atsakovui, šiam pareikalavus, bet ne vėliau kaip iki 2004 m. rugpjūčio 28 d. Ieškovas prašė pripažinti vekselį negaliojančiu, nes vekselis, jo teigimu, sudarytas dėl suklydimo, yra tariamas sandoris, šalys nesiekė sukurti šiam sandoriui būdingų pasekmių, ieškovas nebuvo skolingas atsakovui. Be to, ieškovo teigimu, vekselis neatitinka Įstatymo reikalavimų dėl apmokėjimo terminų. Kaip teisinį pagrindą vekselį pripažinti negaliojančiu nurodė bendruosius sandorio negaliojimo pagrindus.

LAT teisėjų kolegija išaiškino, jog vekselio atsiradimo pagrindas – jo išrašymas; šis valinis veiksmas yra vienašalis sandoris, nes, išrašydamas vekselį, jo davėjas sukuria tam tikras teises ir pareigas sau ir kitiems asmenims (vekselio gavėjui, mokėtojui). Kartu pabrėžtina tai, kad, išrašius vekselį, sukuriamas naujas civilinių teisių objektas – vertybinis popierius, kuris gali būti naudojamas civilinėje apyvartoje (IPVĮ 13, 18 straipsniai)³¹. Tad ginčyti vekselio bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais negalima.

Aiškumo dėlei būtina paminėti iš pažiūros gana prieštaringą, tačiau labai svarbų LAT išaiškinimą jau minėtoje 2007 m. spalio 1 d. nutartyje³², kurioje labai tiksliai apibrėžta vekselio, kaip vertybinio popieriaus, teisinė prigimtis bei įtvirtinta galimybė ne patį vekselį, o vekselio išrašymą ginčyti bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais. „Vekselis, kaip rašytinis dokumentas, yra asmens vidinės valios išraiškos rezultatas, o vekselio išrašymas yra abstraktus vienašalis sandoris. Dėl to, kad vekselio išrašymas yra valinis veiksmas, galimi atvejai, kai asmens, t. y. vekselio davėjo, veiksmai neatitinka jo vidinės valios. Tokiais atvejais vekselį išrašęs asmuo gali ginčyti šį sandorį, remdamasis ir bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais dėl valios ydingumo“³³.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinkas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M, Nr. 3K-3-8/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

³³ ten pat

Apibendrinami galime padaryti kelias išvadas:

1. Vekselis, kaip vertybinis popierius, yra savarankiškas civilinių teisių objektas, išreiškiantis jų savininko teises ir sukuriantis atitinkamą mechanizmą reikalauti kitų asmenų veikti jų naudai.
2. Vienašaliu abstrakčiu sandoriu gali būti laikomas tik vekselio išrašymas, o jam nuginčyti gali būti taikoma.

- ĮPVĮ 19 straipsnis, kuriame nustatyta, jog įsipareigoję pagal vekselį asmenys gynybai negali vekselio turėtojui pareikšti prieštaravimų, grindžiamų asmeniniais jų ir vekselio davėjo arba ankstesnių vekselio turėtojų santykiais, nebent vekselio turėtojas, įgydamas vekselį, tyčia būtų veikęs skolininko nenaudai, nurodant šio straipsnio dispozicijos reikalaujamą faktinį pagrindą, t. y. konkrečius faktus apie tai, kad vekselio turėtojas, įgydamas vekselį, tyčia veikė skolininko nenaudai;

- bendrieji sandorio nuginčijimo reikalavimai dėl valios ydingumo.

1.3. Reikalavimai vekseliui

Vekselis yra griežtos formos dokumentas. Jo formą, turinį, panaudojimo tvarką reguliuoja iš esmės imperatyvinio pobūdžio teisinės normos, įtvirtintos minėtose tarptautinėse vekselių konvencijose (1930 m. Ženevos vekselių konvencijose; Niujorke 1988 m. pasirašytoje Jungtinių Tautų konvencijoje dėl tarptautinių įsakomųjų ir tarptautinių paprastųjų vekselių; Hagoje 1970 m. pasirašytoje Europos Tarybos konvencijoje dėl pareikštinių vertybinių popierių tarptautinės cirkuliacijos sustabdymo) ir jas konkretinančiuose nacionaliniuose įstatymuose³⁴.

Vekseliui, kaip ir kitiems vertybiniais popieriams, būdingas bruožas yra viešas patikimumas, kuris reiškia tai, jog sąžiningas šio vertybinio popieriaus turėtojas gali pasitikėti tais formaliais įstatymo nuostatais atitinkančiais reikalavimais, kurie patvirtina, kad jis yra teisėtas šiame dokumente išreikštos teisės subjektas³⁵. Natūralu, jog vekselio, kaip vertybinio popieriaus, formai keliami griežti reikalavimai, kuriais, kaip jau minėjome, siekiama užtikrinti vekselio, kaip vertybinio popieriaus, o kartu ir civilinės apyvartos objekto, viešą patikimumą. Aptarkime šiuos reikalavimus.

Vekseliams keliami reikalavimai yra nustatyti ĮPVĮ. Vekselių išrašymą, įforminimą ir naudojimą reglamentuoja 1999 m. rugsėjo 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr.

³⁴ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 153.

³⁵ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 10.

987 patvirtintos Vekselių naudojimo taisyklės³⁶ (toliau - Taisyklės). Reikia pabrėžti, kad nuo to, ar vekselis yra įsakomasis, ar paprastasis, priklauso ir jo rekvizitai. Įstatymo 3 str. yra nustatyti įsakomojo vekselio rekvizitai, o Įstatymo 77 str. - paprastojo vekselio rekvizitai. Įsakomojo vekselio būtinieji rekvizitai yra tokie pat kaip ir paprastojo vekselio, tik jame vietoj žodžių „paprastasis vekselis“ būtinai žodžiai „įsakomasis vekselis“, vietoj besąlyginio įsipareigojimo sumokėti nurodytą sumą turi būti besąlyginis įsakymas sumokėti įrašytą sumą, taip pat papildomai privalu nurodyti mokėtojo pavadinimą ar vardą ir pavardę³⁷. Tad išanalizuokime paprastojo vekselio rekvizitus teismų praktikos kontekste. ĮPVĮ 77 str. nustatyta, jog paprastajame vekselyje turi būti: *žodžiai „paprastasis vekselis“ tekste ta kalba, kuria vekselis išrašytas; besąlyginis įsipareigojimas sumokėti nurodytą sumą; mokėjimo terminas; mokėjimo vieta; pavadinimas ar vardas, pavardė asmens, kuriam arba kurio įsakymu turi būti sumokėta; išrašymo vieta ir data; išrašančiojo paprastąjį vekselį asmens (paprastojo vekselio davėjo) parašas.*

Detaliau panagrinėkime tuos rekvizitus, kurie sukelia daugiausiai keblumų praktikoje:

ĮPVĮ 77 str. 1 p. žodžiai „paprastasis vekselis“ tekste ta kalba, kuria vekselis išrašytas.

Vekselio pavadinimas yra būtinas vekselio, kaip vertybinio popieriaus, rekvizitas. Šiuo atveju netaikomos ĮPVĮ 78 str. 2, 3 ir 4 dalyse nustatytos išimtys, tad dokumentas, neturintis pavadinimo „paprastasis vekselis“, neturi ir paprastojo vekselio galios. Tokiu atveju toks dokumentas bus laikomas skolos dokumentu. Tada besąlyginis įsipareigojimas apmokėti skolos dokumente nurodytą sumą virstų sąlygine pareiga sumokėti atitinkamą sumą tik įrodžius pareigą tai padaryti, nurodant teisinį jos pagrindą.

ĮPVĮ 77 str. 2 p. besąlyginis įsipareigojimas sumokėti nurodytą sumą.

Vekselyje negali būti jokių juridinių faktų ar aplinkybių, su kurių atsiradimu, išnykimu ar pan., būtų siejamas pagal vekselį atsiradusių įsipareigojimų įvykdymas. Vekselio davėjas negali ginčyti vekselio remdamasis tuo, kad jo ir vekselio gavėjo nesiejo prievoliniai santykiai³⁸. Panašiai besąlyginį įsipareigojimą aiškina ir rusų autoriai: „Vekselio galiojimas nepriklauso nuo jo išrašymo aplinkybių – jis išrašytas siekiant garantijos dėl prekių ar paslaugų apmokėjimo, kitu pagrindu ar visiškai neatlygintinai³⁹“.

Apie šį privalomą vekselio rekvizitą yra plačiai pasisakęs LAT. Reikėtų paminėti 2007

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 78-2322, toliau darbe vadinamas Taisyklėmis.

³⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2002. P. 227

³⁸ Stračkaitis M. Vekselis ir Notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika // Notariatas. 2007, Nr. 1. P. 24.

³⁹ Богачева Т.В., Глушкова Л.И., Гришаев С.П. и др. Гражданское право. Москва: Юристъ, 2000. С. 65.

m. spalio 1 d. LAT nutartį⁴⁰, kurioje buvo nustatyta: Kauno miesto apygardos 2004 m. kovo 25 d. nutartimi UAB „Miltena“ pripažinta bankrutavusia ir nuspręsta ją likviduoti dėl bankroto; šia nutartimi taip pat patvirtintas kreditoriaus AB „Oida“ 33 042,20 Lt reikalavimas. Ieškovės teigimu, AB „Oida“ direktorius – atsakovas G. R., žinodamas apie gresiantį bankrotą, primygtinai reikalavo sumokėti skolą, grasino išjungti elektros energijos tiekimą, o tai galėjo visiškai sutrikdyti gamybą, t. y. duonos ir kitų miltinių gaminių kepimą, sunaikinti įmonės turtą. Ieškovė nurodė, kad dėl atsakovo nesąžiningo veikimo, t.y. ekonominio ir psichologinio spaudimo, vengdama nenaudingų ekonominių padarinių įmonei, ji, kaip fizinis asmuo, išrašė du jai nenaudingus vekselius. Ieškovė kreipėsi į teismą prašydama pripažinti negaliojančiais jos išrašytus vekselius vekselių turėtojui, remdamasi LR CK 1.91 str. Šioje nutartyje LAT teisėjų kolegija aiškiai pasisakė, jog įstatymo nustatytas reikalavimas, kad vekselyje turi būti besąlyginis įsipareigojimas sumokėti jame nurodytą pinigų sumą (CK 1.105 straipsnio 1 dalis, ĮPVĮ 2 straipsnio 1 dalis, 3 straipsnio 2 punktas, 77 straipsnio 2 punktas) reiškia tai, kad vekselyje įtvirtinta mokėjimo prievolė ir iš jos atsiradusi reikalavimo teisė yra abstraktaus pobūdžio. Prievolės abstraktumas reiškia tai, kad: pirma, abstrakti prievolė yra savarankiška, t. y. jos nesieja teisinis ryšys su jos atsiradimo pagrindu; antra, abstrakčios prievolės subjektai negali remtis tokios prievolės atsiradimo pagrindo buvimu, jo galiojimu ar negaliojimu, reikalaudami vykdyti ar atsisakydami vykdyti pareigas, kilusias iš šios prievolės⁴¹.

Jau minėtoje 2007 m. sausio 22 d. LAT nutartyje⁴² teisėjų kolegija labai tiksliai išaiškino besąlyginio įsipareigojimo esmę. Besąlyginis įsipareigojimas sumokėti vekselyje nurodytą sumą reiškia, kad vekselyje negali būti nurodyti jokie juridiniai faktai ar aplinkybės, su kurių atsiradimu, išnykimu ir pan., būtų siejamas pagal vekselį atsiradusių įsipareigojimų įvykdymas⁴³.

Nors LAT pozicija aiški formuojant besąlyginio įsipareigojimo išaiškinimus, tačiau teisės praktikams kyla klausimų, kaip traktuoti vekselyje įrašytas formuluotes „privalau sumokėti“ ar „įsipareigoju sumokėti“. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai notaras atsisako daryti vykdomąjį įrašą vekselyje, motyvuodamas, jog aukščiau išvardytos, praktikoje pasitaikančios formuluotės vekseliuose neatitinka ĮPVĮ 77 str. 2 p. nurodyto įsipareigojimo besąlygiškumo reikalavimo. Šiuo atveju reikėtų atkreipti dėmesį į jau minėtą 2005 m. spalio 3 d. LAT nutartį, kurioje LAT teisėjų kolegija pažymėjo, jog „Apeliacinės instancijos teismas, teigdamas, kad

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

⁴¹ ten pat

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M., Nr. 3K-3-8/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).

⁴³ ten pat

vekselyje nesant tiesioginės nuorodos, jog vekselio davėjas įsipareigoja sumokėti be jokių išlygų, pažeidžiamas įstatymo reikalavimas dėl vekselio formos, nepagrįstai plečiamai aiškino Lietuvos ĮPVĮ 77 straipsnio 2 punktą⁴⁴

Kalbant apie besąlyginį įsipareigojimą kaip privalomą vekselio rekvizitą, nėra būtina tiesioginė nuoroda vekselio davėjas įsipareigoja sumokėti be jokių išlygų vekselio nurodytą sumą. Atsižvelgiant į LAT išaiškinimus darytina išvada, jog besąlyginis įsipareigojimas, tiksliau – iš jo kylanti mokėjimo prievolė yra savarankiška, todėl vekselio negali būti nurodyti jokie juridiniai faktai ar aplinkybės, su kurių atsiradimu, išnykimu ir pan., būtų siejamas pagal vekselį atsiradusių įsipareigojimų įvykdymas.

Dėl mokėtinos sumos įrašymo vekselio didesnių keblumų nekyla. Taisyklių 8, 9 ir 20 punktuose aiškiai nurodyta, kaip turėtų būti įrašoma mokėtina pinigų suma pagal vekselį, t.y. pinigų suma vekseliuose įrašoma žodžiais ir skaitmenimis, nurodant valiutos tarptautinį kodą, o išrašant vekselį užsienio kalba, po sumos žodžiais – tikslus valiutos pavadinimas anglų kalba. Vekselio suma yra neribojama. ĮPVĮ 8 str. įvardyti neteisingai įrašytų sumų galiojimo atvejai, t.y. jei vekselio žodžiais ir skaitmenimis įrašyta pinigų suma nesutampa, galioja žodžiais įrašytoji suma, o kai vekselio pinigų suma įrašyta žodžiais arba skaitmenimis daugiau nei kartą ir šios sumos skiriasi, galioja mažiausia suma.

ĮPVĮ 77 str. 3 p. mokėjimo terminas.

Kalbant apie vekselio mokėjimo terminą kaip apie šio vertybinio popieriaus rekvizitą būtina atkreipti dėmesį į LAT teisėjų kolegijos išsamią Įstatymo analizę ir išaiškinimus, pateiktus jau minėtoje 2007 m. sausio 22 d. LAT nutartyje⁴⁵. „Vekselio apmokėjimas yra terminuota prievolė (ĮPVĮ 3,77 straipsniai). Apmokėjimo terminas vekselio nurodomas dėl būtinybės apibrėžti reikalavimo pagal vekselį teisės egzistavimo laiką, taip pat siekiant sudaryti sąlygas įsipareigojimui pagal vekselį įvykdyti bei vekselio turėtojui tinkamai įgyvendinti protesto teisę, vekselio neapmokėjus. Vekselio patikimumui civilinėje apyvartoje užtikrinti, mokėtojo ir vekselio turėtojo teisėtiems interesams apsaugoti ĮPVĮ pateiktas vekselio apmokėjimo terminų nurodymo būdų išsamus sąrašas. Pagal ĮPVĮ 35 straipsnio 1 dalį vekselis gali būti išrašytas apmokėti: 1) jį pateikus; 2) per tam tikrą laiką nuo pateikimo; 3) per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos; 4) nustatytą dieną. Pabrėžtina, kad pagal ĮPVĮ nustatytą reglamentavimą nurodyti vekselio mokėjimo terminą nėra būtina, nes Įstatymo 4 straipsnyje nustatyta, jog vekselis, kuriame terminas nenurodytas, laikomas mokėtinu jį pateikus. Vekselis, mokėtinas jį pateikus,

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinskas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M., Nr. 3K-3-8/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).

turi būti pateiktas apmokėti per vienerius metus nuo jo išrašymo dienos, tačiau vekselio davėjas gali šį laiką sutrumpinti arba pratęsti (ĮPVĮ 36 straipsnio 1 dalis). Apžvelgę nurodytas ĮPVĮ normas dėl vekselio mokėjimo terminų, matome, kad jose nustatyta reglamentavimu siekiama mokėjimo terminų aiškumo ir apibrėžtumo. ĮPVĮ 35 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vekseliai, kuriuose nurodyti kitokie, negu išvardyti šio straipsnio 1 dalyje, mokėjimo terminai arba vienas po kito einantys terminai, negalioja⁴⁶.

Reikia pabrėžti, jog praktikoje pasitaiko atvejų, kai vietoje vieno iš ĮPVĮ nustatytų terminų, nurodoma nuostata „pagal pareikalavimą“, bet ne vėliau kaip iki tam tikros dienos. LAT šį terminą jau minėtoje byloje prilygino terminui „per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos“, nepaisant to, jog Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr. 987 patvirtintų Vekselio naudojimo taisyklių 21 punkte aiškiai nurodyta, kad vekseliuose, apmokėtinuose per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos, turi būti nurodytas tikslus dienų ir mėnesių skaičius, bet ne konkreti data. LAT šią išimtį padarė motyvuodamas tuo, kad toks netikslumas nėra pagrindas taikyti ĮPVĮ 35 straipsnio 2 dalies nuostatą, byloje nustatčius, jog vekselyje yra nustatyta prievolė jį apmokėti per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos ir tiksliai nurodyta šio termino pabaiga.

Apibendrinami galime daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas, pateikdamas baigtinį vekselio apmokėjimo terminų sąrašą bei įtvirtindamas įstatyminę nuostatą, jog vekseliai, kuriuose nurodyti kitokie, negu ĮPVĮ išvardyti mokėjimo terminai arba vienas po kito einantys terminai, negalioja, nori užtikrinti vekselio patikimumą civilinėje apyvartoje ir apsaugoti mokėtojo ir vekselio turėtojo teisėtus interesus. Tačiau LAT, aiškindamas ĮPVĮ dėl mokėjimo terminų, nėra toks kategoriškas, nors vekselis, kaip vertybinis popierius, yra griežtos formos dokumentas. LAT prioritetą atiduoda ne formaliam ir besąlygiškam įstatyminių nuostatų aiškinimui, o mokėjimo termino apibrėžtumo tikslumui. Darytina išvada, jog mokėjimo terminą apibūdinus aiškiai, t.y. tiksliai nurodžius jo pabaigą, vekselio, kaip vertybinio popieriaus, viešas patikimumas liks užtikrintas, o mokėtojo ir vekselio turėtojo teisėti interesai apsaugoti.

ĮPVĮ 77 str. 4, 5, 6, 7 p. mokėjimo vieta; pavadinimas ar vardas, pavardė asmens, kuriam arba kurio įsakymu turi būti sumokėta; išrašymo vieta ir data; išrašančiojo paprastąjį vekselį asmens (paprastojo vekselio davėjo) parašas.

Visi šie išvardyti rekvizitai praktikoje išrašant vekselius, notarams protestuojant vekselius ar darant vykdomuosius įrašus juose, norint išieškoti skolą ne teismo tvarka arba nagrinėjant teisminius ginčus nesukelia didesnių neaiškumų. Kalbant apie apmokėjimo vietą

⁴⁶ ten pat

svarbu pabrėžti tai, jog nenurodžius apmokėjimo vietos, mokėjimo vieta yra laikoma vieta, nurodyta šalia mokėtojo pavadinimo. Be to, vekselyje gali būti įrašytas trečiojo asmens (dažniausiai banko) pavadinimas ir vieta, kurioje vekselis turi būti apmokamas.

Nenurodžius vekselio turėtojo, t.y. asmens, kuriam turi būti sumokėta, pavadinimo, vardo ar pavardės, vekselis prarastų prasmę. Tokiu atveju nėra taikoma nė viena iš ĮPVĮ 4 str. ar 78 str. nurodytų išimčių, o toks dokumentas neturi vekselio galios.

Apie vekselio išrašymo vietą ir datą Taisyklių 17, 18 punktuose nurodyta, jog tiek vekselio išrašymo vieta (miestas, gyvenvietė ir pan.), tiek data (metai, mėnuo, diena) turi būti nurodyta pirmoje vekselio lapo pusėje. Tų pačių Taisyklių 17 p., kaip ir ĮPVĮ 78 str. 4 d., nurodyta, kad nenurodžius vekselio išrašymo vietos, laikoma, jog vekselis išrašytas toje vietoje, kuri nurodyta šalia davėjo pavadinimo ar vardo, pavardės. Nenurodžius vekselio išrašymo datos, 78 str. nurodytos išimties netaikomos ir toks dokumentas neturi vekselio galios.

Taisyklių 10 p. išvardyti asmenys, turintys teisę pasirašyti vekselius. Juridinių asmenų išduodamus, akceptuojamus, perduodamus ir laiduojamus vekselius pasirašo asmenys, turintys teisę pagal juridinių asmenų įstatus arba jų įgalioti asmenys. Įmonių, neturinčių juridinių asmenų teisių, vekselius pasirašo asmenys, turintys teisę pagal galiojančius teisės aktus arba jų įgalioti asmenys. Be to, tame pačiame punkte nurodyta imperatyvi nuostata, jog vietoj parašų naudoti faksimiles draudžiama, t.y. pasirašius vekselį faksimiliniu būdu, toks vekselis neturi vekselio galios. ĮPVĮ 9 str. yra įtvirtinta nuostata, ginanti teisėto vekselio turėtojo teises ir užtikrinanti vekselio, kaip vertybinio popieriaus, viešą patikimumą. Joje įstatymų leidėjas įtvirtino taisyklę, kad jeigu vekselyje yra negalinčių pagal vekselį įsipareigoti asmenų parašai, suklastoti parašai arba išgalvotų asmenų parašai, arba parašai, kurie dėl bet kokių priežasčių negali įpareigoti pasirašiusių asmenų arba asmenų, kurių vardu vekselis pasirašytas, tai kitų vekselyje pasirašiusių asmenų įsipareigojimams įtakos neturi.

Kalbant bendrai apie vekselių rekvizitų būtinumą, reikėtų paminėti Taisyklių 15 punktą, pagal kurį visi įrašai, neatitinkantys ĮPVĮ nustatytų vekselio rekvizitų ir galimų įrašų, vekselio galiojimui neturi įtakos. Tai reiškia, jog bet kokie įrašai, nurodantys atsiskaitymo pagrindą, konkrečias sutartis, kurių pagrindu buvo išrašytas vekselis ar pan., jo galiojimui įtakos neturi, jei toks vekselis turi visus būtinus Įstatyme išvardytus rekvizitus bei išrašytas Taisyklių nustatyta tvarka.

Būtina paminėti ir tai, jog vekselio forma ir turinys (rekvizitai) turi griežtai atitikti tos šalies, kurioje jis išduodamas, įstatymų reikalavimus. Beje, kiek kitokie vekselių formos, turinio, galiojimo ir naudojimo reikalavimai nustatyti bendrosios (anglosaksiškosios) teisinės sistemos šalių vekselinius santykius reguliuojančiuose įstatymuose. Antai pagal JAV ir Anglijos įstatymus

vekseliai pripažįstami galiojančiais net jeigu jų pavadinime nėra „vekselinės žymės“, nurodyta mokėjimo arba išdavimo vieta, arba data⁴⁷.

Apibendrinant labai tiktų LAT išaiškinimas jau minėtoje 2007 m. sausio 22 d. nutartyje⁴⁸, kad vekselio patikimumui civiliniuose santykiuose užtikrinti, o tai reiškia – su vekseliu sietinoms asmenų teisėms apsaugoti, Įstatyme nustatyti griežti vekselio formalumo ir abstraktumo reikalavimai. ĮPVĮ 3, 4, 77, 78 straipsniuose nurodyti formalūs reikalavimai – būtini vekselio rekvizitai – ir jų nebuvimo pasekmės: dokumentas, kuriame nėra būtinų rekvizitų, negalioja. Šie reikalavimai vekseliui lemia, kad vekselio įgijėjui, kad įsitikintų vekselio galiojimu, pakanka patikrinti ĮPVĮ nurodytus jo rekvizitus; savo ruožtu mokėtojas gali ginčyti savo prievolę pagal vekselį, remdamasis vekselio formaliais (rekvizitų) trūkumais⁴⁹. Galime padaryti kelias išvadas:

1. Griežti vekselio formalumo ir abstraktumo reikalavimai lemia jo viešą patikimumą, o tai užtikrina paprastą ir platų vekselio panaudojimą⁵⁰.
2. Vekselio prigimtis, savybės, užtikrinančios jo viešą patikimumą, specifinis teisinis reglamentavimas suponuoja ribotą vekselio davėjo galimybę reikšti prieštaravimus vekselio turėtojui, t.y. tik ĮPVĮ griežtai apibrėžtais pagrindais⁵¹.

1.4. Vekselių rūšys

1.4.1. Įsakomasis ir paprastasis vekseliai

Pirmiausia išskirtinos dvi pagrindinės vekselių rūšys: paprastieji (*solo*) ir įsakomieji (*tratos*). ĮPVĮ 2 str. 3 d. nustatyta, jog įsakomasis vekselis – tai vekselis, kurio davėjas įsako kitam asmeniui, kad šis vekselio įrašytą sumą sumokėtų jame nurodytam asmeniui, o ĮPVĮ 2 str. 4 d. nustatyta, jog paprastasis vekselis – tai vekselis, kurio davėjas be sąlygų įsipareigoja vekselio turėtojui sumokėti vekselio įrašytą sumą. Reikėtų pabrėžti, jog nors ir paprastajam vekseliui *mutatis mutandis* taikomos praktiškai visos įsakomuosius vekselius reguliuojančios nuostatos, tačiau vis dėlto yra ir skirtumų. Skiriasi ne tik panaudojimo pobūdis, bet yra ir teisinių-struktūrinių skirtumų. Juos ir paanalizuokime.

⁴⁷ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 154,155.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M, Nr. 3K-3-8/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).

⁴⁹ ten pat

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinskas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

⁵¹ ten pat

Paprastasis vekselis – tai: a) besąlyginis rašytinis pasižadėjimas, kurį pateikia vienas asmuo – vekselio davėjas (pirkėjas, importuotojas) kitam asmeniui – vekselio turėtojui – remitentui (pardavėjui, eksportuotojui); b) pasirašytas vekselio davėjo įsipareigojant sumokėti pinigų sumai; c) nurodytam asmeniui jo nurodymu arba pateikus vekselį. Iš pateikto paprastojo vekselio apibūdinimo matyti, kad vekselio davėjas ir mokėtojas šiuo atveju sutampa, t.y. vekselio davėjas pats privalo sumokėti vekselio turėtojui vekselyje nustatytą sumą⁵². Taigi matyti, jog su paprastuoju vekseliu yra susiję du asmenys, t.y. vekselio davėjas ir vekselio turėtojas, skirtingai kitaip įsakomojo vekselio atveju. Su įsakomuoju vekseliu susiję trys asmenys, nes tai vieno asmens (*trasanto*) įsakymas antram asmeniui (*trasatui*) sumokėti trečiam asmeniui (*remitentui*) tam tikrą pinigų sumą⁵³.

Toliau kalbant apie teisinius-struktūrinius skirtumus tarp paprastojo ir įsakomojo vekselio, kaip svarbiausią skirtumą reikėtų pabrėžti pareigą vekselį apmokėti. Paprastojo vekselio atveju pats vekselio davėjas besąlygiškai įsipareigoja apmokėti vekselyje nurodytą sumą, kitaip tariant, vekselio davėjas ir mokėtojas yra tas pats subjektas. Įsakomojo vekselio atveju vekselio davėjas turi padaryti taip, jog vekselyje nurodytą sumą apmokėtų trečiasis asmuo. Šis skirtumas teisinėje literatūroje nurodomas kaip tiesioginis mokėjimas (paprastojo vekselio atveju) ir netiesioginis mokėjimas (įsakomojo vekselio atveju)⁵⁴. Svarbus teisinis momentas – tai atsakomybė už apmokėjimą vekselio turėtojui. Išrašydamas paprastąjį vekselį, vekselio davėjas pats asmeniškai įsipareigoja tiesiogiai sumokėti vekselyje nurodytą sumą. Tuo tarpu įsakomojo vekselio atveju vekselio davėjo išduotas vekselis jo neįpareigoja už skolos apmokėjimą. Apmokėjimas priklausys nuo vekselio davėjo nurodyto mokėtojo valios, kuriam įsakoma sumokėti vekselyje nurodytą sumą vekselio turėtojui. Tik tuo atveju, jei vekselio mokėtojas vekselyje pažymės, jog sutinka sumokėti jame nurodytą sumą – akceptuos vekselį, įsakomasis vekselis taps besąlygiškai įpareigojančiu. Mokėtojas pagal vekselį bus ne vekselio davėjas, o įsakomąjį vekselį akceptavęs asmuo, nuo akceptavimo momento įgijęs akceptanto teisinį statusą⁵⁵. Būtina pabrėžti, jog vekselio davėjo išduotas įsakomasis vekselis neįpareigoja, tačiau jis vis tiek lieka atsakingas tiek už vekselio akceptą, tiek už skolos apmokėjimą.

Apibendrinant teisinius-struktūrinius įsakomųjų ir paprastųjų vekselių skirtumus galima padaryti šias išvadas: 1. Su paprastuoju vekseliu yra susiję du subjektai, su įsakomuoju – trys. 2. Paprastojo vekselio davėjas ir įsakomojo vekselio akceptantas – įsipareigoję apmokėti vekselį asmenys. 3. Įsakomojo vekselio davėją, kaip asmenį, atsakingą už skolos apmokėjimą, galime

⁵² Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. P. 96.

⁵³ Martinkus B., Žilinskas V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996. P. 138.

⁵⁴ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 15.

⁵⁵ Ten pat, С. 15-16.

vadinti netiesioginiu, arba regresiniu, skolininku pagal vekselį.

Vis dėlto paprastieji ir įsakomieji vekseliai turi ne tik teisinių-struktūrinių skirtumų, bet skiriasi ir jų panaudojimo pobūdis. R. Juodka nurodo, jog paprastieji vekseliai dažnai naudojami tarptautiniuose sandoriuose kaip mokėjimo instrumentai. Jie plačiai paplitę, nes remitentas, indosuodamas paprastąjį vekselį, gali visas teises į jį perduoti trečiajam asmeniui. Šiuo atveju remitentas nebe atsako už vekselio davėjo įsipareigojimo, sumokėti vekselyje nurodytą sumą pinigų, įvykdymą, t.y. indosuojant paprastąjį vekselį, teisės į jį perleidžiamos be regreso teisės remitentui. Todėl paprastasis vekselis pasirenkamas kaip mokėjimo instrumentas, jei eksportuotojas planuoja mokestinius reikalavimus perduoti forfeitingo ar faktoringo bendrovėms⁵⁶. Būtina patikslinti, jog akceptuotas įsakomasis vekselis gali būti ir indosuotas, tad įsakomasis vekselis lygiai taip pat, kaip ir įsakomasis, gali būti naudojamas su tikslu mokestinius reikalavimus perduoti forfeitingo ar faktoringo bendrovėms.

J. Šatas nurodo, jog paprastasis vekselis dažniausiai įteikiamas kreditoriui (skolos davėjui, pardavėjui ar kt.) priimant arba perduodant pinigus arba kitokias vertybes. Taigi atsiskaityti (gražinti skolą) pagal solo vekselį visada privalo pats jo davėjas (skolininkas), o reikalavimo teisę pirmiausia įgyja šio dokumento gavėjas, kuris vėliau gali jį perleisti kitam asmeniui. Šios rūšies vekseliais dažniausiai užtikrinami: skoliniai įsipareigojimai, prisiimti pagal sandorius, sudaromus piliečių. Kaip atsiskaitymo priemonė komerciniuose santykiuose paprastasis vekselis kai kada panaudojamas vidaus prekyboje⁵⁷.

Įsakomieji vekseliai praktikoje dažniausiai naudojami užsienio prekyboje, kai kreditorius (prekių eksportuotojas) paveda importuotojui mokėti ne jam, o kitai užsienio firmai, kuriai pirmasis skolingas⁵⁸. B. Martinkus ir V. Žilinskas savo knygoje *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai* taip pat nurodo, jog įsakomieji (įsakytiniai) vekseliai daugiausia vartojami tarptautinėje prekyboje. Tai yra vienoje valstybėje gyvenančio kreditoriaus įsakymas kitoje valstybėje gyvenančiam skolininkui, kad šis sumokėtų nustatytą pinigų sumą nurodytam asmeniui arba vekselio pareiškėjui⁵⁹. J. Šatas, kalbėdamas apie įsakomųjų vekselių, kaip teisinių instrumentų panaudojimo galimybes, pirmiausia kalba apie kreditavimo ir paskolos teisinius santykius, nurodydamas, kad kreditorius pagal įsakomąjį vekselį, kitaip vadinamą *trata*, dažniausiai būna paskolos davėjas, prekių arba kitų vertybių pardavėjas⁶⁰.

Apibendrinami panaudojimo galimybes, galime prieiti prie išvados, jog paprastasis vekselis, kaip teisinis instrumentas, patogesnis vidaus prekyboje kaip prievolių užtikrinimo

⁵⁶ Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. P. 97.

⁵⁷ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 151.

⁵⁸ Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005. P. 189.

⁵⁹ Martinkus B., Žilinskas V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996. P. 138.

⁶⁰ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 151.

priemonė. Tuo tarpu įsakomaisiais vekseliais dažniau atsiskaitoma tarptautinėje prekyboje, kad sumažintų tarptautinių atsiskaitymų išlaidas.

Nepaisant aptartų paprastojo ir įsakomojo vekselio teisinių-struktūrinių skirtumų bei panaudojimo galimybių, vis dėlto reikėtų paminėti LAT išaiškinimą 2007 m. spalio 31 d. byloje, jog tiek įsakomasis, tiek paprastasis vekselis yra dokumentas, kuriame įtvirtinta besąlygiška mokėjimo pareiga ir iš šios pareigos atsiradusi reikalavimo teisė⁶¹. Kitaip tariant, vekselio rūšis, šiuo atveju įsakomasis ar paprastasis vekselis būtų, besąlygiškos mokėjimo pareigos nenaikina ir jos nekeičia, nepaisant to, ar vekselio davėjas asmeniškai įsipareigoja sumokėti paprastajame vekselyje nustatytą pinigų sumą, ar įsakomuoju vekseliu paveda tai padaryti kitam. Kalbėdami apie vekselį kaip apie griežtos formos vertybinį popierių, turėtume pastebėti, jog paprastajam vekseliui *mutatis mutandis* taikomos praktiškai visos įsakomuosius vekselius reguliuojančios nuostatos, todėl be aukščiau aptartųjų skirtumų tiek įsakomiesiems, tiek paprastiesiems vekseliams IPVĮ keliami reikalavimai yra vienodi. Toliau kalbėdami apie šių vekselių panašumus, turime pabrėžti, jog skola pagal abiejų rūšių vekselius (įsakomąjį ir paprastąjį) išieškoma ne ginčo tvarka. Pirkėjui arba kitam skolininkui neišpirkus vekselio nustatytu laiku, jo turėtojas turi teisę išieškoti lėšas iš skolininko be teismo sprendimo. Reikia tik, kad prieš tai vekselis būtų užprotestuotas ir notaras įformintų vykdomąjį raštą⁶².

1.4.2. Kitos vekselių klasifikacijos ir pagrindinių vekselių rūšių požymiai

Norėdami iširti pagrindinių vekselių rūšių ypatybes ir skirtumus, pirmiausia, išanalizuokime pagrindines vekselių klasifikacijas, pateiktas mokslinėje literatūroje.

Romualdas Stanislovas knygoje *Komercinė teisė* vekselių klasifikaciją pateikia tik pagal vieną kriterijų, t.y. pagal vekselinį kreditorių, suskirstydamas juos į pareikštinius (suteikia teisę gauti pinigus jį pateikusiam asmeniui), orderinius (suteikia teisę gauti pinigus asmeniui, kuris nurodytas vekselyje pirmuoju, arba asmeniui, kuris nurodytas pirmuoju pagal ankstesniojo turėtojo įsakymą) ir vardinius (šiuos vekselius gali realizuoti tik tas asmuo, kuris yra nurodytas vekselyje)⁶³.

Plačiausią ir išsamiausią vekselių klasifikaciją lietuvių mokslinėje literatūroje pateikia Juozas Šatas knygoje *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika*. Čia jis vekselius suskirsto į šešias grupes:

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-31 nutartis civilinėje byloje E.P. v. BUAB „Mocionas“, AB „Ūkio bankas“, Klaipėdos miesto 1-ojo notarų biuro notarė A.K., bylos Nr. 3K-3-474/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

⁶² Šatas J. *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika*. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 161.

⁶³ Stanislovas R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 235.

1. *Pagal įteisinimo požymį: pareikštiniai* (kai teisę į apmokėjimą turi bet kuris jį pateikęs asmuo), *orderiniai* (kai teisę į apmokėjimą turi pirmasis tame dokumente nurodytas asmuo arba jo nurodytas kitas asmuo ar pastarojo nurodytas asmuo ir t.t.) ir *vardiniai* (kai teisę į apmokėjimą turi tik jame nurodytas asmuo).

2. *Pagal ekonominę paskirtį: prekiniai* (naudojami atsiskaitant pirkėjams ir pardavėjams) ir *finansiniai* (skirti piniginiams lėšoms kaupti). Prekiniai vekseliai gali būti švarieji (nelydimi jokių dokumentų) ir dokumentiniai (kai reikalaujama, kad prie vekselio būtų pridėdami tam tikri dokumentai). Finansinio vekselio atveju skola kyla iš paties vekselio, o pagal prekinį vekselį skola kyla iš prekių tiekimo santykių.

3. *Pagal teritorinę disponavimo erdvę: vietinio naudojimo vekseliai* (išrašomi ir pateikiami apmokėti toje pačioje šalyje) ir *užsienio naudojimo dokumentai* (išrašomi vienoje šalyje, o apmokėti pateikiami kitoje valstybėje).

4. Į atskirą finansinių vekselių grupę išskiriami **komerciniai** vekseliai, išleidžiami bankų bei kitų finansinių įstaigų ir kai kurių nefinansinių institucijų ir naudojami iš esmės kaip apyvartiniai piniginiai kreditiniai dokumentai tiesiogiai (be finansinių tarpininkų) lėšoms ir investicijoms pritraukti.

5. *Pagal vekselius išduodančius (emisijos) subjektus: atskirų fizinių asmenų, išdo, savivaldybių, įmonių, bankų* ir kt. finansinių institucijų vertybinius popierius. Komercinėje praktikoje platų pripažinimą yra įgiję bankiniai vekseliai, įforminami kaip banko čekiai ir naudojami kaip atsiskaitymo ir kaip prievolių užtikrinimo priemonės.

6. *Pagal vekselių prievolių įvykdymo užtikrinamąją galią: užtikrinamieji ir deponuojamieji* vekseliai. Bankų praktikoje užtikrinamieji vekseliai naudojami kaip garantiniai raštai jų suteikiamų paskolų arba kreditų grąžinimui užtikrinti. Šie vekseliai anuliuojami, kai skola grąžinama. Pagal deponuojamąjį vekselį bankas suteikia kreditą, kai jį pateikia jam ne pats lėšų skolintojas, o jo pavedimu paskirtas asmuo⁶⁴.

Nors R. Stanislovaitis ir J. Šatas, klasifikuodami vekselius į pareikštinius, orderinius ir vardinius, nurodė ne vienodą klasifikavimo pagrindą, tačiau apibūdindami šios rūšies vekselius buvo gana tikslūs. J. Šatas taip pat nurodė, jog pagal pareikštinį vekselį teisę gauti pinigus turi jį pateikęs asmuo, pagal orderinį – teisę gauti pinigus turi asmuo, nurodytas vekselioje pirmuoju arba asmuo, nurodytas pirmuoju pagal ankstesniojo turėtojo įsakymą, o vardinius vekselius gali realizuoti tik vekselioje nurodytas asmuo⁶⁵.

V. Vaškelaitytis savo monografijoje *Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika* pateikia

⁶⁴ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 152-153.

⁶⁵ Ten pat

vekselių rūšių lentelę, nors nenurodo kriterijų, pagal kuriuos pateikiami vekseliai klasifikuojami. Tačiau autorius pateikia ne tik pagrindinius rūšinius vekselio požymius, bet ir trumpai aprašo praktinį šių vertybinių popierių pritaikymą. Taigi išskiriamos šios vekselių rūšys:

- *Prekių* vekselį išrašo prekių tiekėjas prekinio sandorio, atidedant mokėjimą, pagrindu. Jis gali būti naudojamas kaip atsiskaitymo priemonė, gali daugybę kartų keisti savininkus, aptarnauti daugelį prekių pirkimo-pardavimo sandorių. Prie jo jokių važtaraščių pridėti nereikia.

- *Finansų* vekselius išrašo bankai, išdas finansinės operacijos (kreditavimas, valiutos keitimas), nesusijusios su pirkimu ar pardavimu, pagrindu. Kaip svarbiausią šios rūšies vekselių savybę V. Vaškelaitis pateikia jų likvidumą (prekiaujama atviroje rinkoje). Daugelyje šalių tokia prekyba yra svarbi pinigų kiekio reguliavimo priemonė.

- *Komerciniai* vekseliai išrašomi finansų ir ūkio bendrovės komercinio sandorio pagrindu. Išleidžiami emitento vardu. Paprastai būna pareikštiniai. Komercinių vekselių galiojimo terminas dažniausiai būna nuo 1 iki 270 dienų, su diskontu arba už kuriuos mokamos palūkanos nuo nominaliosios vertės. Jie taip pat likvidūs, todėl bankams nekelia jokių nepatogumų.

- *Draugiškuosius* vekselius išrašo nekreditingi asmenys. Šie vekseliai išrašomi be jokio teisinio pagrindo. Du asmenys keičiasi vekseliais, kad galėtų juos įkeisti ir gauti pinigų. Draugiškojo vekselio atveju realūs tik išduodantys ir imantys vekselį asmenys. Vekseliais keičiasi pasitikintys vieni kitu asmenys taip, kad juos įtrauktų į apskaitą arba užstatytų šiuos vekselius banke ir gautų realius pinigus, arba panaudotų juos atsiskaitymui už prekes⁶⁶.

Kaip matome iš pateiktų klasifikacijų, tiek V. Vaškelaitis, tiek ir J. Šatas išskiria prekiųjų, finansinių ir komercinių vekselių rūšis. Tai yra pagrindinės ir dažniausiai teisinėje literatūroje išskiriamos vekselių rūšys. Tad trumpai aptarkime jas. J. Šatas prekiuosius ir finansinius vekselius išskiria pagal ekonominę paskirtį, nurodydamas jų paskirtį: prekiniai – naudojami atsiskaitant pirkėjams ir pardavėjams; finansiniai - skirti piniginiams lėšoms kaupti. V. Vaškelaitis patikslina, jog prekiniais vekseliais atsiskaitoma pagal sandorius, atidedant mokėjimą, o tai itin svarbi prekinio vekselio savybė. Būtent atidėtas mokėjimas yra šios vekselio rūšies pagrindinis pranašumas, kadangi tokiu būdu sudaromos galimybės prekių apyvartai didinti⁶⁷. Tad apibendrinami prekinio vekselio savybes galime pasakyti, jog tai: a) universali atsiskaitymo už sandorius priemonė; b) galinti daugybę kartų keisti savininkus; c) aptarnauti daugelį sandorių bei d) suteikia galimybę (atidedant mokėjimą) didinti prekių apyvartą.

Kita svarbi vekselių rūšis, klasifikuojama pagal ekonominę paskirtį, yra finansiniai

⁶⁶ Vaškelaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 121.

⁶⁷ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 162.

vekseliai. J. Šatas ne tik nurodo šios priemonės paskirtį – kausti pinigines lėšas, bet ir išryškina pagrindinį prekinio ir finansinio vekselio skirtumą – skolos pagal vekselį atsiradimo pagrindą. Tad būtina pabrėžti, jog finansinio vekselio atveju skola kyla iš finansinės operacijos, nesusijusios su jokių kitu sandoriu, o prekinio vekselio atveju esti atvirkščiai – skola kyla iš sandorio tarp prekybininkų. Kalbėdamas apie finansinio vekselio panaudojimo galimybes, V. Vaškelaitis nurodo, jog tai yra svarbi pinigų kiekio reguliavimo priemonė. Tad apibrėžti finansinį vekselį galima kaip specialaus subjekto, t.y. banko ar izdo finansinės operacijos pagrindu išduotą vertybinių popierių, skirtą piniginiams lėšoms kausti ir pinigų kiekiui reguliuoti.

Viena iš pagrindinių vekselių rūšių yra komerciniai vokseliai, kurių išleidimo tikslą J. Šatas įvardija kaip lėšų ir investicijų pritraukimą. Kitas svarbus bruožas, jog juos išleidžia bankai, kitos finansinės įstaigos ir kai kurios nefinansinės institucijos. Kai kuriose bendrosios teisės šalyse šių vertybinių popierių emisijai nereikia valstybinė registracija, o disponavimui jais taikoma supaprastinta tvarka. V. Vaškelaitis pažymi jų specifinį galiojimo terminą – nuo 1 iki 270 dienų ir tai, jog šie vokseliai beveik visais atvejais yra pareikštiniai vertybiniai popieriai. Būtina pabrėžti, jog šių vekselių turėtojų tikslas – finansinis pelnas. Jie išleidžiami su diskontu arba už juos mokamos palūkanos. Prieš apibrėždami komercinio vekselio sąvoką, panagrinėkime dar keletą teisinėje literatūroje randamų komercinio vekselio apibrėžčių.

Komercinis vokselis tai – vertybinis popierius, kuriuo jį išrašantis asmuo nesąlygiškai įsipareigoja tiesiogiai arba netiesiogiai sumokėti tam tikrą sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba tai padaryti paveda kitam⁶⁸. Šis komercinio vekselio apibrėžimas nėra tikslus, nes neišskiria jo kaip atskiros vekselių grupės rūšinių požymių. Taip apibrėžti galima bet kurią vekselio rūšį, o tai jau padaryta ankstesniuose skyriuose.

Komercinis vokselis – trumpalaikio skolos pasižadėjimo raštas, išleistas akcinės bendrovės be garantijos, naudojamas komercinių operacijų srityje⁶⁹. Šis apibrėžimas taip pat nėra pakankamai tikslus, nes juo susiaurinamas vekselio davėjų ratas (nurodomos tik akcinės bendrovės), be to, nenurodomas nei išdavimo pagrindas, nei tikslas. Bendra autoriai komercinio vekselio apibrėžimą patikslina kalbėdami apie komercinių vekselių rinką, apibūdindami ją kaip alternatyvaus trumpalaikio pobūdžio finansavimo šaltinį. Būtent taip vadinami didelių, stiprių ir garsių firmų skolos įsipareigojimai be garantijos, pagal kuriuos žadama grąžinti pinigus su nurodytomis palūkanomis⁷⁰. Čia komercinio vekselio sąvoka patikslinama dviem pagrindiniais rūšiniais požymiais: už komercinius vokselius mokamos palūkanos; tai yra trumpalaikis finansavimo šaltinis. V. Aleknevičienė taip pat pabrėžia, jog verslo subjektai trumpalaikio turto

⁶⁸ Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005. P. 189.

⁶⁹ Martinkus B., Žilinskas V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996. P. 140.

⁷⁰ ten pat

kreditavimui naudoja komercinius vekselius, ir pripažįsta, jog tai trumpalaikio finansavimo šaltinis⁷¹.

Bendra autoriai išskiria dar vieną komercinio vekselio rūšį – tai komercinis vekselis, padengtas prekėmis. Jis patvirtina gautą kreditą, padengtą ikeistomis prekėmis. Komerciniai vekseliai, padengti prekėmis, atsiranda iš prekių pirkimo ir pardavimo sutarčių, kitaip sakant, yra paremti prekių apyvarta⁷². Kadangi atsiradimo pagrindu nurodomos pirkimo-pardavimo sutartys, o toks komercinis vekselis patvirtina gautą kreditą, tai reiškia atidėtą mokėjimą, todėl galima daryti išvadą, jog ši komercinio vekselio rūšis labiau primena prekių vekselį.

Galutinai apibrėždami komercinį vekselį, turime pažymėti šiuos pagrindinius jo bruožus: a) jo išleidimo tikslas - lėšų ir investicijų pritraukimas; b) specifiniai vekselį išleidę subjektai: bankai, kitos finansinės įstaigos ir kai kurios nefinansinės institucijos c) trumpalaikio pobūdžio finansavimo šaltinis, t.y. trumpas galiojimo laikas; d) vekselių turėtojų tikslas – finansinis pelnas.

Kalbėdami apie vekselių rūšis turėtume išskirti vieną finansinių vekselio rūšių porūši – išdo vekselius. Tai specifinė vekselių rūšis, kadangi išdo vekselių leidėjas yra specifinis subjektas – valstybė, o dar tiksliau – išdas, tai vyriausybės įstaiga, atsakinga už vyriausybės finansų valdymą, išlaidų planų įvairioms valstybės ministerijoms sudarymą ir vidaus įplaukų bei maitų ir akcizų mokesčių rinkimo priežiūrą⁷³.

Iždo vekseliai – tai valstybės vertybiniai popieriai, išleidžiami mažiau negu metams; tai trumpalaikė valstybės išdo skola⁷⁴. A. Juozapavičienė gana plačiai aprašo išdo vekselius savo mokomojoje knygoje *Išvestiniai instrumentai tarptautinėse finansų rinkose*, pateikdama išdo vekselio apibrėžimą. Išdo vekselis – populiariausias pinigų rinkos instrumentas. Tai valstybės vertybiniai popieriai, išleidžiami trumpesniau negu metų laikotarpiui laikinoms valstybės išlaidoms padengti. Išdo vekselis yra trumpalaikis vyriausybės skolos dokumentas, reguliariai išleidžiamas į cirkuliaciją ir vyraujantis pinigų rinkoje⁷⁵. V. Vaškelaitis išdo vekselius apibūdina kaip trumpalaikę valstybės išdo skolą⁷⁶. Apibendrinami autorių pateiktas išdo vekselio sąvokas, galime daryti išvadą, jog tai trumpalaikis valstybės skolos dokumentas, kurio išleidimu siekiama padengti valstybės išlaidas.

Iždo vekselių pirkėjai dažniausiai yra komerciniai bankai, kurie, pirkdami vekselius, skolina valstybei pinigus. Komerciniai bankai laiko juos kaip savo atsargų – aktyvų dalį. Kad

⁷¹ Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005. P. 189.

⁷² Martinkus B., Žilinskas V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996. P. 140.

⁷³ ten pat

⁷⁴ ten pat

⁷⁵ Juozapavičienė A. Išvestiniai instrumentai tarptautinėse finansų rinkose. Kaunas: Technologija, 2006. P. 61.

⁷⁶ Vaškelaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 121.

būtų kontroliuojamas pinigų kiekis, vadovaujančios pinigų ir kredito įstaigos išdo vekselius naudoja bankų sistemos likvidumo bazei tvarkyti⁷⁷.

A. Juozapavičienė išskiria dar vieną svarbią išdo vekselių funkciją, t.y. centriniai bankai, išleisdami išdo vekselius, kartu reguliuoja kreditinės sistemos likvidumą ir palūkanų normų dydį⁷⁸. Tad jų paskirtis – ne vien finansuoti vyriausybės išlaidas, bet ir paimti pinigus iš finansų ir kreditų sistemos⁷⁹.

Kalbėdama apie išdo vekselių teikiamus pranašumus investuotojams, A. Juozapavičienė išskiria du dalykus:

- tai saugūs vertybiniai popieriai, nes jų emitentas yra valstybė;
- jie pasižymi aukštu likvidumu, nes gali būti lengvai realizuojami ir todėl dažnai naudojami kaip užstatas⁸⁰.

Išdo vekselių savininkai gauna pajamas, kurios yra lygios skirtumui tarp nominaliosios vertės ir pardavimo kainos, tačiau toks atlyginimas už išdo vekselių laikymą iki apmokėjimo ateina forma, kuri greičiau primena kapitalo prieaugį arba pelną iš kapitalo, o ne įprastas palūkanas⁸¹.

Kitas išdo vekselių bruožas, skiriantis juos nuo kitų vekselių rūšių, yra tas, jog šie parduodami aukcionuose diskontuota verte, tai yra kaina, mažesne už jų nominaliąją vertę, kuri sumokama suėjus galiojimo terminui. Kiekviename vekselyje nurodoma pardavimo ir išpirkimo data bei vertė išpirkimo metu. Investoriaus pajamas sudaro už vekselį sumokėtos kainos ir išpirkimo vertės skirtumas⁸².

Būtina pabrėžti, jog dėl savo saugumo, kaip pažymi A. Juozapavičienė, ši specifinė vekselių rūšis turi ir minusų, ir plusų. Kadangi išdo vekseliai yra saugi investicija, tai jų teikiamos palūkanos būna mažesnės negu kitų vertybinių popierių⁸³. Tačiau dėl šios savybės išdo vertybiniai popieriai turi antrines rinkas. Būtent todėl jie vadinami rinkos vertybiniais popieriais.

Apibendrinami ir išskirdami išdo vekselius kaip specifinę vekselių rūšį juos galima apibrėžti kaip: a) specifinio emitento – valstybės b) išleistus saugius bei c) likvidžius d) trumpalaikius e) rinkos vertybinius popierius, turint f) tikslą, padengti valstybės išlaidas.

⁷⁷ Martinkus B., Žilinskas V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996. P. 140.

⁷⁸ Juozapavičienė A. Išvestiniai instrumentai tarptautinėse finansų rinkose. Kaunas: Technologija, 2006. P. 61.

⁷⁹ Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005. P. 189-190.

⁸⁰ Juozapavičienė A. Išvestiniai instrumentai tarptautinėse finansų rinkose. Kaunas: Technologija, 2006. P. 63.

⁸¹ Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005. P. 190.

⁸² Juozapavičienė A. Išvestiniai instrumentai tarptautinėse finansų rinkose. Kaunas: Technologija, 2006. P. 63.

⁸³ ten pat

2. VEKSELIS KITŲ VERTYBINIŲ POPIERIŲ KONTEKSTE

2.1. Vertybinių popierių samprata ir sąvoka

Visų pirma, prieš ieškodami kriterijų, pagal kuriuos vekselį galėtume atriboti nuo kitų vertybinių popierių, panagrinėkime vertybinio popieriaus sąvokas, pateikiamas Lietuvos Respublikos įstatymuose ir mokslinėje literatūroje.

LR CK 1.101 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog vertybinis popierius, kaip civilinių teisių objektas, – tai dokumentas, patvirtinantis jį išleidusio asmens (emitento) įsipareigojimus šio dokumento turėtojui. Toje pačioje šio straipsnio dalyje įstatymo leidėjas detalizuoja, kokias teises vertybinis popierius suteikia dokumento turėtojui, t.y. teisę gauti iš emitento palūkanų, dividendų, dalį likviduojamos įmonės turto ar emitentui paskolintų lėšų (akcijų, obligacijų ir kt.), teisę ar pareigą atlygintinai ar neatlygintinai įsigyti ar perleisti kitus vertybinius popierius (pasirašymo teises, būsimuosius sandorius, opcionus, konvertuojamas obligacijas ir kt.), teisę gauti tam tikrą pajamų ar pareigą sumokėti, pasikeitus vertybinių popierių rinkos kainoms (indeksui ir kt.). Šioje dalyje nurodoma ir kita dokumentų grupė, laikytina vertybiniais popieriais, kuriuose įtvirtintas tiesioginis pavedimas bankui išmokėti tam tikrą pinigų sumą (čekiai), patvirtinama pareiga sumokėti tam tikrą pinigų sumą dokumente nurodytam asmeniui (vekseliai), patvirtinama teisė ar pareiga įsigyti ar perleisti prekinis vertybinius popierius (išvestinis prekinis vertybinis popierius) ar dokumentai, įrodantys nuosavybės teisę į prekes (prekiniai vertybiniai popieriai).

Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymas⁸⁴ vertybinių popierių sąvokos nepateikia. Šio įstatymo 2 str. 21 d. apibrėžiama, jog vertybiniai popieriai – tai finansinės priemonės, nurodytos Lietuvos Respublikos Finansinių priemonių rinkų įstatyme, ir vekseliai, išrašyti ĮPVĮ nustatyta tvarka. Tačiau Lietuvos Respublikos Finansinių priemonių rinkų įstatymo⁸⁵ 3 str. 4 d. įstatymų leidėjas pateikia išsamų finansinių priemonių, Atsiskaitymų įstatyme prilyginamų vertybiniais popieriams, sąrašą, jomis įvardydamas perleidžiamuosius vertybinius popierius, pinigų rinkos priemones, kolektyvinio investavimo subjektų vertybinius popierius, įvairius sandorius ir išvestinius susitarimus, kredito rizikos perkėlimo išvestines priemones, finansinius susitarimus dėl skirtumų ir kt.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 9-1597, toliau darbe vadinamas Atsiskaitymų įstatymu.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 10-1024.

Vertybinis popierius – tai dokumentas, kurio turėtojui gali būti patvirtinta teisė gauti iš emitento palūkanų, dividendų, dalį likviduojamos įmonės turto arba emitentui paskolintų lėšų (akcijų, obligacijų ir kt.), arba teisė į emituojamas akcijas (t.y. teisė į privilegiją įsigyti per tam tikrą laiką už nustatytą kainą naujai leidžiamų bendrovės akcijų)⁸⁶. J. Šatas savo knygoje *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika* prie vertybinių popierių, kaip ir įstatymo leidėjas, priskiria ne tik įprastus vertybinius popierius kaip civilinės teisės objektus (čekius, vekselius, akcijas, obligacijas), bet ir būsimuosius sandorius, pasirašymo teises ir kt.

Galima daryti išvadą, kad vertybiniu popieriumi Lietuvos Respublikoje laikytinas ne tik dokumentas kaip civilinės apyvartos objektas, patvirtinantis jį išleidusio asmens (emitento) įsipareigojimus šio dokumento turėtojui, bet ir įvairūs sandoriai (ateities, apsigėrimo, išankstiniai palūkanų normos sandoriai) ir kiti išvestiniai susitarimai.

Mokslinėje literatūroje sutiksime įvairių vertybinių popierių apibrėžčių, tačiau ne visi autoriai tikslūs ir vieningi apibrėždami vertybinius popierius. Nagrinėjant vertybinio popieriaus sąvoką istoriniu aspektu ir lyginant ją su šiuolaikinės teisės pateikiamais apibrėžimais būtina paminėti keletą istorinių apibrėžimų. 1948 m. išleistame civilinės teisės vadovėlyje nurodoma, kad vertybiniai popieriai – tai dokumentai, nustatantys ir liudijantys tam tikrą turtinę teisę, kurią galima reikalauti tik pareiškus dokumentą⁸⁷. 1975 m. vadovėlyje pateikta jau išsamesnė samprata, nurodoma, kad vertybiniai popieriai – tai dokumentai, kuriuos būtina nustatyta tvarka pateikti, norint įgyvendinti juose išreikštą turtinę teisę. Ypatumai, skiriantys nuo kitų dokumentų:

1. turi įstatymo nustatytą formą;
2. juose aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškiama tam tikra subjektinė teisė;
3. jame nurodyta turtinė teisė gali būti įgyvendinta tik pateikus vertybinį popierių⁸⁸.

Su šiame vadovėlyje nurodoma vertybinių popierių sąvoka ir skiriamaisiais požymiais sutinka ir daugelis šiuolaikinės teisės mokslininkų. Rusų teisininkas V. Belovas, apibendrinamas dabartinio Rusijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso 142 str. nuostatą, reglamentuojančią vertybinio popieriaus apibrėžimą, dar tiksliau išskiria visiems vertybinių popierių rūšims būdingus bruožus, t.y. visi vertybiniai popieriai turi būti a) dokumentai, b) įtvirtinantys subjektines civilines turtines teises, c) kurios gali būti ne tik įgyvendinamos, tačiau ir perduodamos teisėto vertybinio popieriaus turėtojo, o tai reiškia, jog d) turtinių teisių

⁸⁶ Šatas J. *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika*. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 141.

⁸⁷ Civilinė teisė. TSRS TM visasąjunginis teisės mokslų institutas. Vadovėlis juridinėms mokykloms. Kaunas: Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla, 1948. P. 52.

⁸⁸ Tarybinė civilinė teisė. Pirmoji dalis. LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija. Vilnius: Mintis, 1975. P. 122-123.

perdavimas įmanomas tik perduodant vertybinių popierių⁸⁹. Tam pritaria ir Lietuvos teisininkai. Vertybinio popieriaus patvirtinta turtinė teisė gali būti perleista kitam asmeniui, tačiau tik kartu perleidžiant ir patį vertybinių popierių, jeigu įstatymai nenumato kitaip⁹⁰. Šiuose V. Belovo išskiriamuose požymiuose matyti dar vienas svarbus dalykas – tai vertybinio popieriaus perdavimas. Kitaip tariant, vertybiniuose popieriuose įtvirtintos teisės gali būti ne tik įgyvendinamos, kaip nurodoma tarybinės civilinės teisės vadovėliuose, tačiau ir perduodamos, kartu perduodant ir patį vertybinių popierių.

Toliau nagrinėjant vertybinių popierių bruožus būtina paminėti rusų teisininko N. Nersesovo aiškinimus vertybinių popierių klausimais. N. Nersesovas kaip ir tarybinių civilinės teisės vadovėlių autoriai bei V. Belovas dar labiau akcentuoja pagrindinį vertybinio popieriaus bruožą, skiriantį jį nuo kitų dokumentų – tai įtvirtinta turtinė teisė pačiame dokumente. Dokumentas, autoriaus aiškinimu, civilinėje teisėje turi tris reikšmes: i) dėl teisės nustatymo; ii) jos perdavimo; iii) jos įgyvendinimo ir pagal savo prigimtį neturi jokios vertės; vertybiniu popieriumi tampa tik dėl teisės, kuri yra įtvirtinama tame dokumente⁹¹. Rusų autorius taip pat pažymi, jog vertybinio popieriaus teisėtas valdymas yra viena iš pagrindinių sąlygų, leidžiančių pasiekti tikslą, dėl kurio šis dokumentas buvo išleistas⁹². N. Nersesovas daro išvadą, jog vertybiniai popieriai yra dokumentai, įtvirtinantys reikalavimo teises⁹³.

N. Nersesovas, detaliau nagrinėdamas vertybinių popierių požymius, išskiria keletą specifinių dalykų, kurie vertybinius popierius išskiria iš kitų dokumentų, turinčių tik įrodomąją galią, tačiau neturinčių turtinės vertės:

1. Kreditoriumi pagal vertybinių popierių laikomas vertybinio popieriaus savininkas, t.y. teisėtas jo valdytojas.
2. Patiems vertybiniams popieriams netaikoma vindikacija, t.y. atkuriamos tik vertybiniuose popieriuose įtvirtintos reikalavimo teisės.
3. Pametus ar sunaikinus vertybinius popierius, nustoja galioti ir pati reikalavimo teisė, įtvirtinta tuose dokumentuose.
4. Teisėtas vertybinių popierių valdymas yra būtina sąlyga perduodant įtvirtintas juose reikalavimo teises⁹⁴.

Kaip jau minėta aukščiau, J. Šatas taip pat pabrėžia, jog praradimo ir sunaikinimo atveju vertybiniai popieriai gali būti anuliuoti. Tiek rusų autorius V. Belovas, tiek jau minėtas J. Šatas

⁸⁹ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 10.

⁹⁰ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 142.

⁹¹ Нерсесов Н.О. Представительство и ценные бумаги в гражданском праве. Москва: Статут, 2000. С. 140.

⁹² Ten pat, С. 141.

⁹³ ten pat

⁹⁴ Ten pat, С. 142.

sutinka su N. Nersesovu, jog perduodant turtines teises pagal vertybini popierių, būtinas ir pats vertybinio popieriaus perdavimas. Rusų autoriai sutinka ir dėl teisėto vertybinio popieriaus valdymo, kaip būtinos sąlygos pripažinti tokį valdytoją kreditoriumi pagal vertybinį dokumentą. Svarbu pabrėžti, jog tik N. Nersesovas pažymi specifinį vindikacijos momentą vertybinių popierių atžvilgiu. Čia reikia paminėti, jog vindikacijos objektu ne visada galėtų tapti pats vertybinis popierius, kadangi jis pats savaime be jame įtvirtintos turtinės teisės jokios vertės neturi.

Teisinėje praktikoje tampa keblu nustatyti nematerialiųjų vertybinių popierių civilinės teisės objektą. Ar juo vis dar esti vertybiniai popieriai ar juose įtvirtinamos turtinės teisės. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, nurodė, kad „įsigijus akcijų, dezintegruojasi akcininko turėta nuosavybės teisė – jos pagrindu atsiranda turtinė ir neturtinės akcininkų teisės: gauti bendrovės pelno dalį (dividendus), likviduojamos bendrovės turto dalį, perleisti akcijas kitų asmenų nuosavybėn, dalyvauti bendrovės valdymo organuose ir kt. Akcininko nuosavybės teisė savita tuo, kad nuosavybės teisės objektas yra nematerialus, o įstatymuose bei bendrovės statute (įstatuose) numatytos teisės ir pareigos“⁹⁵. Čia K. Laurinavičius savo mokslinėje publikacijoje *Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje*⁹⁶ kelia probleminį klausimą „ar tai reiškia, kad civilinių teisių objektu tampa nebe patys vertybiniai popieriai, o jų savininko turimos teisės?“ L. Juldašbajeva pritaria, kad nesant materialaus objekto, civilinės teisės objektu tampa pačios teisės, kurias suteikia vertybiniai popieriai (teisė į dividendus, palūkanas ir t.t.)⁹⁷. Šis klausimas labai aktualus sprendžiant klausimą kokios teisės normos turi būti taikomos tokiems santykiams reglamentuoti – daiktinės ar prievolinės teisės normos. Kadangi tai nėra šio darbo tikslas, vertėtų paminėti tik tai, jog kalbant apie vindikaciją nematerialiųjų vertybinių popierių atžvilgiu, reikia sutikti su N. Nersesovo nuomone, jog vindikacijos objektu tokiu atveju turėtų būti vertybiniuose popieriuose įtvirtintos teisės ir pareigos.

Svarbu paminėti ir tai, jog V. Belovas, kaip vieną iš pagrindinių vertybinių popierių

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915.

⁹⁶ Laurinavičius K. Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20). P. 63.

⁹⁷ Юлдашбаева Л.Р. правовое регулирование оборота эмиссионных ценных бумаг (акций, облигаций). Москва: Статут, 1999. С. 37.

bruožų, išskiria jų viešą patikimumą⁹⁸. LAT kolegija viešo patikimumo savybę išaiškino taip, kad sąžiningas šio vertybinio popieriaus turėtojas gali pasitikėti tuo, jog dokumentas, atitinkantis įstatymo vekseliui nustatytus formalius reikalavimus, patvirtina, kad jis yra teisėtas šiame dokumente išreikštos teisės subjektas. Taigi vekselio viešo patikimumo savybė lemia tai, kad šio vertybinio popieriaus turėtojas, kol neįrodyta priešingai, laikomas sąžiningu jo savininku, kuriam priklauso visos teisės pagal šį vertybinį popierių⁹⁹. Būtina paminėti, jog šis LAT viešo patikimumo bruožo aiškinimas beveik pažodžiui atitinka V. Belovo aiškinimą¹⁰⁰.

J. Šatas pabrėžia, jog visi vertybiniai popieriai turi šiuos bendrus požymius, išskiriančius juos iš kitų dokumentų, taip pat įtvirtinančių tam tikras subjektines teises:

1. Jie turi atitikti įstatymo nustatytą formą.
2. Juose turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai išreikšta tam tikra turtinė subjektinė teisė.

Lietuvių autorius vertybinių popierių bruožų taip plačiai nenagrinėja, kaip aukščiau minėti rusų autoriai, tačiau tik jis ir tarybinės civilinės teisės 1975 m. vadovėlio autoriai išskiria bene vieną iš pagrindinių vertybinių popierių bruožų – įstatymo nustatytą formą. J. Šatas, kalbėdamas apie įstatyme nustatytą formą, iškart patikslinta, jog visi vertybiniai popieriai privalo turėti įstatymu nustatytus rekvizitus. Jų nebuvimas paverčia vertybinį popierių negaliojančiu, išskyrus įstatymuose numatytas išimtis¹⁰¹. Autorius taip pat išskiria ir plačias vertybinių popierių panaudojimo galimybes:

1. Kaip piniginės prievolės įvykdymo (atsiskaitymų, mokėjimų) priemonės.
2. Kaip pirkimo ir pardavimo objektai.
3. Kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo garantijos¹⁰².

Apibendrinant būtų galima padaryti kelias išvadas:

1. Vertybinis popierius kaip dokumentas skiriasi nuo kitų dokumentų civilinėje teisėje, kadangi turi ne tik visiems dokumentams bendrą bruožą – įrodomąją galią, bet turi ir vertę, kurią sukuria jame įtvirtinta turtinė reikalavimo teisė.
2. Subjektinės turtinės civilinės teisės pagal vertybinį popierių gali būti ne tik įgyvendinamos, bet ir perduodamos, kartu perduodant ir patį vertybinį popierių.
3. Vertybinio popieriaus teisėtas valdymas yra būtina sąlyga perduodant jį kitam asmeniui.

⁹⁸ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 10.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

¹⁰⁰ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 10.

¹⁰¹ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 142, 146.

¹⁰² Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 142.

4. Taikoma specifinė vindikacija nei kitiems civilinės apyvartos objektams, kadangi grąžinamas ne vertybinis popierius, o atkuriamos civilinės turtinės teisės, kurios buvo įtvirtintos vertybiniuose dokumentuose.
5. Plačios vertybinių popierių panaudojimo galimybės: kaip atsiskaitymo priemonės, kaip pirkimo ir pardavimo objektai, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo garantijos.

2.2. Vekselio atskyrimas nuo kitų vertybinių popierių

2.2.1. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, skiriamieji bruožai

Vekselis, kaip ir kiti vertybiniai popieriai, turi jiems būdingų požymių, kuriuos jau išsiaiškinome ankstesniame skyriuje. Šio skyriaus tikslas yra išsiaiškinti, pagal kokius skiriamuosius bruožus galima vekselį atskirti iš kitų vertybinių popierių. Kokie požymiai būdingi išskirtinai vekseliui, kaip vertybiniam popieriui? Išnagrinėsime LAT praktiką ir teisinę literatūrą, kurioje bandysime rasti skiriamųjų vertybinių popierių bruožų.

Kalbėdamas apie išimtinai vekseliui būdingus bruožus J. Šatas išskiria, šiuos vekseliui būdingus požymius: 1) Abstraktumas – nenurodomas jo išdavimo pagrindas; 2) formalumas – nustatyti 8 privalomi jo rekvizitai; 3) besąlygiškumas – mokėjimas pagal jį privalomas be jokių išlygų (sąlygų); 4) perleidžiamumas – galimumas perleisti kylančią iš jo reikalavimo teisę arba perkelti skolą kitiems asmenims¹⁰³. R. Stanislovaitis kaip išimtinai vekselio ypatybę išskiria ir vekselio perleidžiamumą. „Vekselio ypatybė yra ta, kad jis yra grindžiamas reikalavimo perleidimo teise. Perleidžiant reikalavimo teisę vekseliu, perleidžiantysis antroje vekselio pusėje daro įrašą, vadinamą indosamentu“¹⁰⁴. B. Martinkus ir V. Žilinskas knygoje *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai* kaip specifinius, išimtinai vekseliui būdingus bruožus nurodo ir abstraktumą (nereikia nurodyti skolos pagrindo), formalumą (būtni nustatyti rekvizitai), besąlygiškumą (mokėjimui pagal vekselį nekeliama sąlygų) ir perleidžiamumą (asmenims, firmoms, bankams)¹⁰⁵. Jau ne kartą minėtas rusų teisininkas V. Belovas pateikia vekselio apibrėžimą, kuriame sujungia, jo manymu, visus būdingus vekselio požymius. Abiejų rūšių vekselis (tiek įsakomasis, tiek paprastasis) – tai paprasto ir besąlygiško įpareigojimo abstraktūs piniginiai orderiniai vertybiniai popieriai¹⁰⁶. Kita rusų autorė I. Rukavišnikova taip pat pateikia keletą

¹⁰³ Šatas J. *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika*. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 148.

¹⁰⁴ Stanislovaitis R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 236.

¹⁰⁵ Martinkus B., Žilinskas V. *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai*. Kaunas: Technologija, 1996. P. 137.

¹⁰⁶ Белов В. А. *Вексельное право*. Москва: АО Центр ЮрИнФОР, 2004. С. 14.

specifinių tik vekseliui būdingų požymių, pabrėžiančių išskirtinę vekselio teisinę prigimtį, tai – abstraktumas, įsipareigojimo pagal vekselį besąlygiškumas, viešas patikimumas ir griežtas formalumas¹⁰⁷. Kaip matome ne dėl visų specifinių vekselio bruožų autoriai yra vieningi. J. Šatas ir R. Stanislovaitis išskiria vekselio perleidžiamumą, tačiau ši savybė, kaip jau nagrinėta ankstesniuose skyriuose, būdinga visiems vertybiniam popieriams. Lietuvių autorius išskiria ir formalumą, nurodydamas, jog vekseliams nustatomi aštuoni privalomi rekvizitai, tačiau įstatymo nustatyta forma būdinga ir visiems kitiems vertybiniam popieriams. Rusų autorė I. Rukavišnikova patikslina griežtą vekselių formalumą. Minėta autorė viešą formalumą, kurį V. Belovas priskiria prie visiems vertybiniam popieriams bendrų bruožų, akcentuoja kaip išskirtinę vekselio savybę. Reikia pastebėti, jog visi autoriai sutinka su keliais aspektais, t.y. dėl abstraktumo ir besąlygiškumo. Šiame skyriuje juos plačiau ir panagrinėsime.

Lietuvių autoriai abstraktumo kategorijos plačiai nenagrinėja, o tik nurodo, jog ši savybė reiškia, kad išrašant vekselį nenurodomas jo išdavimo pagrindas. Tuo tarpu rusų autoriai vekseliui, kaip abstraktaus pobūdžio vertybiniam popieriui, skiria daug dėmesio. V. Belovas nurodo, jog vekselyje yra įtvirtintas abstraktaus pobūdžio įsipareigojimas, kylantis iš abstraktaus sandorio. Tokiu sandoriu laikytinas vekselio išrašymas, kurio pagrindu ir atsiranda subjektinės turtinės teisės. Tai reiškia, jog vekselio galiojimui neturi įtakos jokios jo išdavimo aplinkybės¹⁰⁸. I. Rukavišnikova vekselio abstraktumą aiškina panašiai. Civiliniai teisiniai įsipareigojimai pagal vekselį nėra susieti su tomis aplinkybėmis, kurios vekselio išrašymo metu buvo pagrindinis motyvas šiems įsipareigojimams atsirasti. Vadinasi, vekselio abstraktumas – tai visiška autonomija, o dar tiksliau, reikalavimo teisės nepriklausomumas nuo jos atsiradimo aplinkybių¹⁰⁹.

Nemažai abstraktumo kategorijai dėmesio skiria LAT. LAT kolegija 2005 m. spalio 3 d. nutartyje nurodė, jog abstraktumas reiškia, kad prievolė pagal vekselį nepriklauso nuo jos atsiradimo pagrindo (tam tikro sandorio) ir yra be išlygų¹¹⁰. Vėliau LAT savo 2007 m. sausio 22 d. nutartyje pateikė kur kas platesnį abstraktumo sąvokos aiškinimą, tačiau įnešė dar daugiau painiavos. „Vekselio abstraktumas reiškia, kad prievolė pagal vekselį nepriklauso nuo jo atsiradimo pagrindo ir ši prievolė yra be išlygų. Kadangi dėl nurodytų vekselio savybių jame nėra įtvirtinti vekselio davėjo ir kitų asmenų abipusiai atsakomybės santykiai ir įsipareigojimas

¹⁰⁷ Рукавишникова И.В. Вексель как объект гражданских правоотношений. Москва: Центр ЮрИнфор, 2000. С. 18.

¹⁰⁸ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 13.

¹⁰⁹ Рукавишникова И.В. Вексель как объект гражданских правоотношений. Москва: Центр ЮрИнфор, 2000. С. 19-20.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinkas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

sumokėti vekselyje nurodytą sumą nesiejamas su tam tikrų sutartinių ar kitokių prievolių tarp vekselio davėjo ir vekselyje nurodytų asmenų buvimu ar nebuvimu, tai vekselio davėjas negali ginčyti vekselio, remdamasis tuo, kad jo ir vekselio gavėjo nesiejo prievoliniai santykiai“¹¹¹. Reikia pastebėti, jog LAT šioje nutartyje, aiškindamas abstraktumą, nėra tikslus. Teisėjų kolegija yra teisi teigdama, jog abstraktumas reiškia, kad prievolė pagal vekselį nepriklauso nuo jo atsiradimo pagrindo, tačiau piniavos įneša nurodymas, jog abstraktumas reiškia ir tai, kad prievolė pagal vekselį yra be išlygų. Reikia sutikti, jog prievolė pagal vekselį yra besąlyginė, t.y. besąlyginis įsipareigojimas pagal vekselį yra vienas iš būtinų vekselio rekvizitų, tačiau to sutapatinti su abstraktumo kategorija negalima. Jau minėti rusų autoriai aiškiai atskiria abstraktumą nuo kitos vekselio savybės besąlygiškumo. V. Belovas aiškina, jog reikalavimas pagal vekselį turi būti paprastas, t.y. vekselyje negali būti jokios kitos informacijos, nesusijusios su vekselio rekvizitais, ir besąlyginis, t.y. reikalavimas pagal vekselį negali būti priklausomas nuo jokių sąlygų¹¹². I. Rukavišnikova prievolės pagal vekselį besąlygiškumą aiškina kaip draudimą vekselio davėjui į vekselį įrašyti tokias aplinkybes, nuo kurių atsiradimo ar pasibaigimo priklausytų apmokėjimas pagal vekselį¹¹³.

Bene išsamiausiai vekselio išskirtinį bruožą – abstraktumą – išaiškino LAT 2007 m. spalio 1 d. nutartyje¹¹⁴, kurioje teisėjų kolegija pabrėžė, jog vekselyje įtvirtinta mokėjimo prievolė ir iš jos atsiradusi reikalavimo teisė yra abstraktaus pobūdžio. Prievolės abstraktumas reiškia tai, kad: pirma, abstrakti prievolė yra savarankiška, t. y. jos nesieja teisinis ryšys su jos atsiradimo pagrindu; antra, abstrakčios prievolės subjektai negali remtis tokios prievolės atsiradimo pagrindo buvimu, jo galiojimu ar negaliojimu, reikalaudami vykdyti ar atsisakydami vykdyti pareigas, kilusias iš šios prievolės. Taigi vekselyje įtvirtintos prievolės abstraktumas reiškia tai, kad ši prievolė teisiniu ryšiu nesusijusi su vekselio išdavimo pagrindu, t. y. su tuo teisiniu santykiu (tam tikru sandoriu), dėl kurio vekselis buvo išrašytas. Tai reiškia, kad skolininkas (vekselio davėjas), išduodamas vekselį, kreditoriaus (vekselio turėtojo) naudai sukuria jau visiškai kitą, negu jo įsipareigojimas pagal tą teisinį santykį (tam tikrą sandorį), dėl kurio išduodamas vekselis, prievolę – prievolę pagal vekselį. Ši abstrakti prievolė atsiranda išrašius vekselį. Vekselio išrašymas – abstraktus vienašalis sandoris. Dėl šio abstraktaus vienašalio sandorio sukuriama naujas civilinių teisių objektas – vertybinis popierius, kuriame

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M, Nr. 3K-3-8/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).

¹¹² Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 11-12.

¹¹³ Рукавишникова И.В. Вексель как объект гражданских правоотношений. Москва: Центр ЮрИнфор, 2000. С. 31.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

įtvirtinta nauja prievolė dalyvauja civilinėje apyvartoje kaip savarankiška abstrakti prievolė, iš esmės teisiškai nepriklausoma nuo to teisinio santykio (tam tikro sandorio), kurio pagrindu ji buvo sukurta¹¹⁵. Toje pačioje nutartyje LAT patikslina, jog vekselio abstraktumo savybė negali būti suabsoliutinta. Neįmanoma paneigti to, kad yra tam tikras vekselyje įtvirtintos prievolės ir jos atsiradimo pagrindo ryšys, nes kiekviena prievolė, taigi ir įsipareigojimas pagal vekselį, atsiranda tam tikro teisinio santykio (sandorio) pagrindu. Taigi vekselio abstraktumo savybė nereiškia, kad vekselis gali patekti į apyvartą visiškai be jokio pagrindo arba visais atvejais likti apyvartoje po to, kai LAT konstatuoja jo išdavimo pagrindo negaliojimą, arba kai tas pagrindas išnyksta dėl kitų priežasčių (pavyzdžiui, pagal vekselio davėjo ir pirmojo vekselio įgijėjo, t. y. tiesioginių santykių, iš kurių kilusiu pagrindu vekselis buvo išrašytas, dalyvių susitarimą dėl pagrindinės prievolės pasibaigimo)¹¹⁶.

Turime pastebėti, jog naujesnėse bylose LAT tampa vis tikslesnis aptardamas specifinius vekselio, kaip vertybinio popieriaus, požymius. 2007 m. sausio 22 d. nutartyje LAT sutapatino abstraktumo ir besąlygiškumo požymius kaip skiriamąsias vekselio savybes, tačiau tu pačių metų spalio 1 d. nutartyje LAT aiškiai atribojo abstraktumo kategoriją, pabrėždamas, jog jis negali būti suabsoliutintas. I. Rukavišnikova taip pat mano, jog negalima visiškai suabsoliutinti teisinės abstraktumo kategorijos, kadangi kiekvienas reiškiny, kaip aiškina autorė, taip pat ir teisinis, turi objektyvias atsiradimo priežastis ir aplinkybes¹¹⁷.

Nors viešas patikimumas nėra išimtinai vekselio specifinis požymis, tačiau LAT daug dėmesio skiria šiai vertybinio popieriaus savybei nagrinėdamas bylas, susijusias su vekselių teisiniais santykiais. Rusų teisininkė I. Rukavišnikova pateikia viešo patikimumo ir abstraktumo, kaip išimtinai vekselio specifinių požymių, santykį. Panagrinėkime, kokią reikšmę viešo patikimumo savybė turi teisiniams santykiams, kylantiems iš disponavimo vekseliais.

Plačiausias viešo patikimumo savybės aiškinimas pateiktas LAT 2007 m. spalio 1 d. nutartyje. Vekselis, kaip ir kiti vertybiniai popieriai, turi viešo patikimumo savybę, kuri reiškia tai, kad sąžiningas šio vertybinio popieriaus turėtojas gali pasitikėti tuo, jog dokumentas, atitinkantis įstatymo vekseliui nustatytus formalius reikalavimus, patvirtina, kad jis yra teisėtas šiame dokumente išreikštos teisės subjektas. Taigi vekselio viešo patikimumo savybė lemia tai, kad šio vertybinio popieriaus turėtojas, kol neįrodyta priešingai, laikomas sąžiningu jo savininku, kuriam priklauso visos teisės pagal šį vertybinį popierių¹¹⁸. Čia pat LAT pabrėžia, jog būtent dėl

¹¹⁵ ten pat

¹¹⁶ ten pat

¹¹⁷ Руквишникова И.В. Вексель как объект гражданских правоотношений. Москва: Центр ЮрИнфор, 2000. С. 20.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

to įsipareigojęs pagal vekselį asmuo neturi teisės atsisakyti sumokėti vekselio turėtojui vekselyje įrašytą sumą, remdamasis aplinkybėmis, nenurodytomis jame, tarp jų ir tuo, kad nebuvo pagrindo šiam vertybiniam popieriui išduoti, arba tuo, kad tas pagrindas negalioja, nebent jis įrodytų, jog, įgydamas šį vertybinį popierių, įgijėjas žinojo arba turėjo žinoti apie nurodytus trūkumus, t. y. buvo nesąžiningas įgijėjas. Taigi vekselio viešo patikimumo taisyklė galioja tik sąžiningiems vekselio turėtojams¹¹⁹. Tą patį apie viešą patikimumą LAT pažodžiui atkartoja ir 2007 m. spalio 31 d. nutartyje.

LAT, remdamasis aukščiau aprašytu aiškinimu, daro kelias svarbias išvadas: i) *Viešo patikimumo savybė yra itin svarbi santykiams su trečiaisiais asmenimis*. Kad vekselio turėtojas santykiuose su trečiaisiais asmenimis būtų pripažintas teisėtu vekselio savininku, taigi ir asmeniu, kuriam priklauso šiame vertybiniame popieriuje įtvirtinta reikalavimo teisė, jam pakanka pateikti dokumentą, atitinkantį įstatymo vekselio formai ir turiniui keliamus reikalavimus, kuriame yra nenutrūkstama eilė perduodamųjų įrašų, t. y. indosamentų, iš kurių paskutiniajame nurodyta būtent jo pavardė, arba neužpildytas indosamentas (IPVĮ 18 straipsnio 1 dalis) ii) *Vekselio viešo patikimumo savybė skirta sąžiningam vekselio turėtojui apsaugoti* nuo pagal vekselį įsipareigojusio asmens prieštaravimų, grindžiamų jo santykiais su ankstesniais vekselių turėtojais, iš kurių vekselio turėtojas sąžiningai įgijo šį vertybinį popierių¹²⁰.

Rusų autorė I. Rukavišnikova, analizuodama teisinio abstraktumo ir viešo patikimumo santykį ir tai, kokią įtaką šios teisinės kategorijos turi vekselio galiojimui, puikiai atskiria jų paskirtį. Abstraktumas – tai savybė, apibūdinanti tik patį reikalavimą pagal vekselį ir yra tik pasekmė dokumentams, kurie šį reikalavimą konstatuoja. Tuo tarpu viešas patikimumas – tai charakteristika paties dokumento, susijusi su vekselio, kaip vertybinio popieriaus, savybėmis, tačiau ne su jame įtvirtintu teisiniu reikalavimu. Būtent šios teisinės kategorijos vekseliame taip glaudžiai susijusios viena su kita, kad vienos veikimas neįmanomas be kitos¹²¹.

Vekselio abstraktumas ir viešas patikimumas yra neįsivaizduojamas be trečio teisinio bruožo – griežto formalumo, kurio bet koks pažeidimas, įskaitant ir indosamentų eilės pažeidimą vekselio blanke, iš karto neigiamai paveikia vekselio viešą patikimumą ir kelia abejonių dėl vekselio turėtojo teisėtumo¹²². Griežto formalumo reikalavimų pažeidimu laikomas ir bet koks formalių reikalavimų vekseliame, nustatytų įstatyme, pažeidimas.

Kaip kitas vekseliui būdingas savybės V. Belovas išskiria tai, jog vekselis yra orderinis piniginis vertybinis popierius. Teisėto vekselio turėtojo reikalavimo teisė pagal vekselį suteikia

¹¹⁹ ten pat

¹²⁰ ten pat

¹²¹ Руквишникова И.В. Вексель как объект гражданских правоотношений. Москва: Центр ЮрИнфор, 2000. С. 29-30.

¹²² Ten pat, С. 31.

vekseliui orderinio vertybinio popieriaus savybę. Orderinė vekselio prigimtis reiškia, kad vekselio valdytojas laikomas teisėtu jo turėtoju su sąlyga, jog jis tai gali įrodyti arba remdamasis įrašu vekselyje, arba nenutrūkstama indosamentų eile. Piniginiu vekselis kaip vertybinis popierius laikomas dėl savo dalyko – piniginės sumos¹²³. Vekselio dalykas negali būti jokie kiti materialieji daiktai ar nematerialiosios vertybės, išskyrus pinigus. Šio reikalavimo pažeidimas daro vekselį negaliojantį.

Apibendrinami galime teigti, jog be bendrų bruožų, būdingų visiems vertybiniam popieriams, kurie buvo išvardyti ankstesniame skyriuje, vekselį galima apibūdinti kaip orderinį, piniginių vertybinių popierių, kuriam būdingas griežtas formalumas ir specifinis abstraktumo bei viešojo patikimumo teisinis santykis. Šios savybės individualizuoja ir išskiria vekselį iš kitų vertybinių popierių. Dėl vekselio, kaip vertybinio popieriaus, teisinės prigimties, jame įtvirtintos mokėjimo prievolės ir iš jos atsiradusios reikalavimo teisės abstraktumo darytina išvada, kad teisinio santykio, dėl kurio vekselis buvo išduotas, įtaka ir reikšmė vekseliui, kaip vertybiniam popieriui, priklauso nuo teisėto vekselio turėtojo teisinio statuso ir vertinama vekselio, kaip vertybinio popieriaus, viešo patikimumo taisyklės taikymo apimties aspektu¹²⁴.

2.2.2. Vekselio, kaip daugiafunkcinio teisinio įrankio, panaudojimo galimybės

Ankstesniame skyriuje aptarėme vekselio, kaip vertybinio popieriaus, pagrindinius bruožus, išskiriančius jį iš kitų vertybinių popierių. Kyla natūralūs klausimai: „Kokią įtaką vekselį charakterizuojantys požymiai daro jo dalyvavimui civilinėje apyvartoje? Kokį vaidmenį vekselis vaidina civilinėje apyvartoje ir kokios jo, kaip teisinio įrankio, panaudojimo galimybės?“ Visų pirma, prieš aptariant vekselio panaudojimo galimybes, turėtume pažymėti, nuo kurio momento vekselis tampa civilinės apyvartos objektu. Skyriuje *Vekselio ir vienašalio sandorio teisinis santykis* jau aptarėme vekselio išrašymo teisinį statusą, t.y. vekselio išrašymas prilyginamas vienašaliam sandoriui. LAT kolegija 2005 m. spalio 3 d. nutartyje išaiškino, jog šis vienašalis sandoris yra vekselio atsiradimo pagrindas¹²⁵. Toliau nutartyje pažymima, jog, išrašydamas vekselį, jo davėjas sukuria atitinkamas teises ir pareigas sau ir kitiems asmenims (vekselio gavėjui, mokėtojui). Vekselį išrašius, sukuriamas naujas civilinių teisių objektas – vertybinis popierius. Nuo to momento jis gali būti naudojamas civilinėje apyvartoje –

¹²³ Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004. С. 12.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinkas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

perleidžiamas kitiems asmenims, kurie įgiję nuosavybės teises į jį, gali juo disponuoti savo nuožiūra – perleisti, įkeisti (IPVĮ 13, 18 straipsniai)¹²⁶.

LAT kolegija savo 2007 m. spalio 31 d. nutartyje pabrėžia, jog vekselio teisinės savybės lemia universalų šio vertybinio popieriaus naudojimą civilinėje apyvartoje. Paprastai vekselis išduodamas vekselio davėjo piniginei skolai vekselio gavėjui patvirtinti (įforminti) arba piniginei skolai padengti (grąžinti, apmokėti)¹²⁷. Pabrėžtina, kad šioje nutartyje LAT vekselį išskiria kaip plačias galimybes turintį vertybinį popierių. Teisėjų kolegija teigia, jog vekselio panaudojimo universalumą civilinėje apyvartoje nulemia, ir jį, kaip vertybinį popierių, charakterizuoja, kaip jau išsiaiškinome, tokie požymiai: orderinė vekselio prigimtis, piniginis pobūdis, griežtas formalumas bei specifinis abstraktumo ir viešojo patikimumo teisinis santykis.

Apie vekselio panaudojimo universalumą užsiminta ir 2007 m. spalio 1 d. LAT nutartyje. Čia taip pat pabrėžiama, kad platų jo panaudojimo pobūdį nulemia jo savybės ir pažymima, jog vekselis išduodamas vekselio davėjo piniginei skolai vekselio gavėjui patvirtinti (įforminti) arba piniginei skolai padengti (grąžinti, apmokėti)¹²⁸. Kitoje savo nutartyje LAT pažymi, jog vekseliai yra universali atsiskaitymo negrynaisiais pinigais ir kreditavimo priemonė¹²⁹. LAT čia pat patikslina, jog naudojant vekselį kaip atsiskaitymo priemonę už pateiktas prekes, vekselis atlieka dvi funkcijas – juo atsiskaitoma už prekes ir pardavėjas kredituoja pirkėją, todėl vekselis dar vadinamas kredito pinigais¹³⁰. Vekseliais komercinio santykio subjektai gali ne tik įforminti savo įsiskolinimus ar perduodami, t.y. indosuodami juos, apmokėti skolas, bet ir atsiskaityti pagal prekinis sandorius tuo pačiu kredituojant skolininką.

J. Šatas taip pat pabrėžia, jog atliekant tarptautinius atsiskaitymus, kaip mokėjimo priemonės dažniausiai naudojami vekseliai. Autorius išvardija kokių privalumų tiek pirkėjams (skolininkams), tiek pardavėjams (kreditoriams) teikia atsiskaitymas vekseliais. Vekseliai yra palyginti lengvai įforminami dokumentai, kartu teikiantys gana patikimas garantijas skolinių įsipareigojimų įvykdymui užtikrinti. Vekselio pranašumai pirkėjui pasireiškia tuo, kad jam sudaromos palankios atsiskaitymo sąlygos (atidedamas mokėjimas). Be to, remiantis vekseliu pirkėjui gali būti suteiktas banko finansavimas. Dar daugiau pranašumų vekselis teikia pardavėjui. Pagal jį atsiskaitant pardavėjui atsiranda tokios galimybės:

¹²⁶ ten pat

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-31 nutartis civilinėje byloje E.P. v. BUAB „Mocionas“, AB „Ūkio bankas“, Klaipėdos miesto 1-ojo notarų biuro notarė A.K., bylos Nr. 3K-3-474/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinskas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

¹³⁰ ten pat

- Didinti prekių apyvartą, nes, net ir taikant atidėto mokėjimo sąlygas, pardavėjui sumokama iš karto.

- Pagerinti įmonės finansinius rodiklius, nes sumažėja pirkėjų skolos.

- Sumažinti skolų administravimo išlaidas.

- Išsieškoti iš skolininko lėšas be teismo sprendimo, jei vekselis neapmokamas¹³¹.

Jau minėtoje 2007 m. spalio 1 d. LAT nutartyje teismas dar kartą pabrėžė, jog vekselis dėl savo išskirtinių savybių, o tiksliau, dėl abstraktumo ir besąlygiškumo, atlieka papildomą prievolės įvykdymo užtikrinimo funkciją. Teisėjų kolegija išaiškino, jog teisinė vekselio prigimtis lemia tai, kad vekselis gali atlikti ir tam tikrą prievolę pagal tą šalių teisinį santykį (tam tikrą sandorį), dėl kurio vekselis buvo išrašytas, įvykdymo užtikrinimo funkciją: vekselyje įtvirtintos prievolės specifika, t. y. jos abstraktumas ir besąlygiškumas, suteikia kreditoriui papildomą garantiją dėl to, kad skola jam bus gražinta. Taigi plačiąja prasme vekselis atlieka prievolės pagal sandorį, iš kurio kilusių santykių pagrindu buvo išduotas vekselis, užtikrinimo funkciją dėl to, kad viena prievolė pakeičiama kita, formalesne, be to, ji vykdoma pagal vekselių teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas. Tačiau, atlikdamas nurodytą užtikrinimo funkciją, vekselis netampa garantija ar laidavimu. Minėta, kad skolininkas (vekselio davėjas), išduodamas vekselį, sukuria kreditoriaus (vekselio turėtojo) naudai jau visiškai kitą, negu jo įsipareigojimas pagal tą teisinį santykį (tam tikrą sandorį), dėl kurio išduodamas vekselis, prievolę – prievolę pagal vekselį. Be to, išrašius vekselį, sukuriamas naujas civilinių teisių objektas – vertybinis popierius. Dėl to dokumentas, atitinkantis įstatymo vekseliui nustatytus reikalavimus, negali būti vertinamas ne kaip vertybinis popierius ir juolab sutapatinamas su prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonėmis¹³².

Apibendrinami galime daryti išvadą, jog naudojant vekselį atsiskaitymo ar kreditavimo tikslais juo ne tik įforminama skola, bet išryškėja jo papildoma funkcija, t.y. prievolės pagal sandorį užtikrinimo funkcija. Tad pagal panaudojimo būdų įvairovę vekselį būtų galima apibūdinti kaip universalaus pobūdžio vertybinį popierių.

Išanalizavus vekselio panaudojimo galimybes reikėtų išsiaiškinti vekselio, kaip teisinio instrumento, privalumus ir trūkumus. Kai kurie santykiai, susiję su pareikštinių vekselių, čekių ir kitų vertybinių popierių naudojimu, sureguliuoti Europos Tarybos konvencijoje dėl pareikštinių vertybinių popierių tarptautinės cirkuliacijos sustabdymo bei kituose Europos Sąjungos dokumentuose. Tiek vekselių, tiek čekių išrašymo, perdavimo, laidavimo, mokėjimo ir kt. tvarkai nustatyti yra išleisti specialūs įstatymai. Atsižvelgiant į tai, jog šių vertybinių popierių

¹³¹ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 162.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.

cirkuliacijai taikomas panašus specifinis teisinis reguliavimas, ir į tai, jog tai orderiniai piniginiai skolos vertybiniai popieriai, išsiaiškinkime vekselio privalumus ir trūkumus, lygindami jį su čekiu.

R. Juodka savo monografijoje *Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės* pateikia čekio sąvoką. Čekis – tai įstatymo nustatyta tvarka išrašytas mokėjimo dokumentas, kuriuo jį išrašęs asmuo įsako bankui be sąlygų išmokėti čekyje įrašytą pinigų sumą jame nurodytam arba jį pateikusiam asmeniui¹³³. Kitame, tikslesniame, čekio apibrėžime teigiama, jog čekis yra vertybinis popierius – tam tikra teisine forma sudarytas čekio davėjo pavedimas bankui, kad jis besąlygiškai išmokėtų arba apmokėtų (pervestų) jame įrašytą pinigų sumą. Kaip matyti iš čekio apibrėžimo, galima akcentuoti, kad tai yra įstatymo nustatytos formos rašytinis įsakymas bankui išduoti arba perkelti į kitą sąskaitą tam tikrą pinigų sumą iš čekį pasirašiusio asmens einamosios sąskaitos. Tai ir tiesioginis įsakomasis vekselis, kurį čekinės sąskaitos banke savininkas išrašo bankui ir kuris yra apmokamas pagal pareikalavimą¹³⁴. Iš abiejų autorių apibrėžimų matyti, jog čekis suvokiamas kaip tiesioginis įsakomasis vekselis, išrašytas bankui.

R. Stanislovaitis taip pat pastebi, jog šiuolaikinėje apyvartoje čekis suvokiamas kaip pervedamasis vekselis, išrašytas bankininko adresu. Skirtingai nuo vekselio, čekis skirtas mokėjimui ir visuomet pateikiamas apmokėti bankui, kuriame čekio davėjas turi sąskaitą. Ši sąskaita vadinama padengiamąja. Komerciniuose santykiuose atsiskaitymas čekiais yra daug patikimesnis už atsiskaitymą vekseliais, nes šiuo atveju čekį išduoda bankas ir atsiskaitymai yra kontroliuojami inkaso tvarka. Vekselio „apdengimas“ realia suma yra gana problemiškas, nes ir vekselio davėjas, ir vekselio akceptantas gali būti nemokūs verslo subjektai¹³⁵. Tad, remdamiesi aukščiau išdėstytu, galime daryti išvadą, jog čekis, kaip vertybinis popierius, yra patikimesnis už vekselį, kadangi mokėtojas pagal čekį yra finansinė įstaiga – bankas. Reikia atskirti tai, jog vekselis, kaip vertybinis popierius, turi viešo patikimumo savybę ir išrašytas pagal įstatyme nustatytus reikalavimus yra patikimas dokumentas, palengvinantis skolos išieškojimą esant skolininko nemokumui. Tačiau nereikia pamiršti, jog jo, kaip vertybinio popieriaus, patikimumas vertinamas tik teisinio instrumento, dokumento aspektu. Vekselio turėtojo interesai nėra apsaugoti nuo skolininko nemokumo, kitaip nei čekio atveju. Tai pažymi ir R. Juodka, teigdamas, jog vekseliai, kaip ir netesybų bei rankpinigių atveju, neapsaugo kreditoriaus nuo skolininko nemokumo rizikos, todėl naudotini labiau atsiskaitymo palengvinimo tikslais kaip pagalbinė kredito rizikos mažinimo priemonė kartu su kitomis, veiksmingesnėmis šios rizikos

¹³³ Juodka R. *Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. P. 87.

¹³⁴ Martinkus B., Žilinskas V. *Pinigai. Vertybiniai popieriai*. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996. P. 142, 143.

¹³⁵ Stanislovaitis R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 236.

mažinimo priemonėmis¹³⁶.

R. Juodka, analizuodamas tarptautinių atsiskaitymų tarp verslo subjektų specifiką, be atidėto mokėjimo ir kreditavimo funkcijos pateikia dar dvi vekselio panaudojimo galimybes, nurodydamas, jog vekselis taip pat gali būti:

- Kredito rizikos mažinimo instrumentas – šią funkciją vekselis atlieka, nes išreiškia juo įsipareigojusio asmens besąlyginį įsipareigojimą sumokėti jame nurodytą sumą per apibrėžtą mokėjimo terminą. Be to, laiku neapmokėtas vekselis, atliktus jame notaro vykdomąjį įrašą, tampa vykdomuoju dokumentu ir gali būti pateiktas antstoliui priverstinai vykdyti, taip išvengiant teismo proceso ir pareigos kreditoriui įrodyti savo reikalavimo egzistavimą ir jo dydį.
- Kapitalo investavimo instrumentas – eksportuotojas, atidėdamas importuotojui mokėjimo terminą, gali nustatyti vekselio galiojimo laikotarpiui diskonto procentą¹³⁷.

R. Juodka, įvardydamas vekselį kaip kredito rizikos mažinimo instrumentą, kalba apie jau aptartą vekselio užtikrinamąją funkciją, tad vekselio kredito rizikos mažinimo funkcijos kaip naujos įvardyti negalime. Reikia pabrėžti, jog autorius taikliai pastebi, kad šalys, susitardamos dėl vekselio išrašymo sąlygų, į piniginio reikalavimo sumą gali įtraukti vekselio turėtojo uždarbį už vekselio davėjo naudojamąsi kreditoriaus pinigais. Be to, autorius kaip vieną iš pagrindinių tiek vekselio, tiek čekio privalumų išskiria piniginio reikalavimo patenkinimą ne ginčo tvarka. R. Juodka, apibendrinamas vekselio ir čekio, kaip giminiškų vertybinių popierių savybes, pabrėžia, kad pagrindinė šių vertybinių popierių, kaip kredito rizikos mažinimo priemonių, funkcija yra ta, kad jais šių vertybinių popierių turėtojui suteikiama besąlygiška pinigine reikalavimo teisė, nesusijusi su prievole ar sandoriu, kuriuo remiantis buvo išrašyti vertybiniai popieriai, ir yra vykdoma ne ginčo tvarka; taip išvengiama ilgo bylinėjimosi teisme ir pareigos kreditoriui įrodyti savo reikalavimų pagrįstumą bei dydį¹³⁸.

Tad apibendrinant vekselio, kaip vertybinio popieriaus, panaudojimo galimybes, visų pirma reikėtų akcentuoti tai, kad vekselio teisinės savybės, t.y. abstraktumas, besąlygiškumas, viešas patikimumas, griežtas formalumas bei orderinė prigimtis lemia universalų šio vertybinio popieriaus naudojimą civilinėje apyvartoje. Vekselis gali būti naudojamas kaip kreditavimo, atsiskaitymo tuo pačiu ir skolos įforminimo bei apmokėjimo priemonė, prievolės vykdymo užtikrinimo ar kapitalo investavimo instrumentas. Būtina pastebėti, jog beveik identiškas teisinės savybes bei panaudojimo galimybes turi ir kitas giminiškas vekseliui vertybinis popierius – čekis. Esminis skirtumas tarp šių vertybinių popierių yra tas, jog čekis, kaip vertybinis popierius

¹³⁶ Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. P. 98.

¹³⁷ Ten pat, P. 91.

¹³⁸ Ten pat, P. 98.

yra patikimesnis už vekselį, kadangi mokėtojas pagal čekį yra finansinė įstaiga – bankas. Tai apsaugo vertybinio popieriaus emitentą nuo mokėtojo pagal vertybinių popierių nemokumo.

2.2.3. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, specifinis teisinis reguliavimas

Nacionalinio reguliavimo lygmeniu vertybiniam popieriui taikomi jų išleidimo (išdavimo) vietos valstybės įstatymai ir kiti teisės aktai. Lietuvoje teisinius santykius, susijusius su vertybinių popierių emisija, jų apyvarta bei rinkos dalyvių veikla reguliuoja LR CK, Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymas, atskirų vertybinių popierių (vekselių, čekių) apyvartą reguliuojantys įstatymai ir juos sukonkretinantys poįstatyminiai teisės aktai¹³⁹.

Kaip jau aptarta ankstesniuose skyriuose, vekselio, kaip vertybinio popieriaus, išskirtinės savybės lemia plačias jo panaudojimo galimybes. Vekselis nėra įprastas vertybinis popierius, kuris naudojamas tik kaip kapitalo investavimo instrumentas. Natūralu, jog naudojant vekselį kaip teisinį instrumentą atliekant atsiskaitymus, mokėjimus, prievolių vykdymo užtikrinimą, skolos įforminimą ar kt., vekseliui negali būti taikomos teisės normos, skirtos įprastinei vertybinių popierių apyvartai reguliuoti. Toliau kalbėdami apie vekselių specifinį teisinį reguliavimą turėtume išskirti kitą labai svarbų momentą. Vekselis dėl savo išskirtinių bruožų yra pamėgtas teisinis instrumentas tarptautinėje prekyboje. Tad galime išryškinti dvi priežastis, kodėl būtinas specifinis vekselio teisinis reguliavimas. Pirma, tai išskirtinių savybių universalus panaudojimo vertybinis popierius, tad natūralu, jog jam būtina specifinė teisinė bazė, reguliuojanti vekselių apyvartą. Antra, kaip jau išsiaiškinome anksčiau, vekselis yra dažnai naudojamas kaip tarptautinių atsiskaitymų priemonė. Būtent dėl šių dviejų priežasčių vekseliui būtinas ne tik specifinis reguliavimas nacionaliniu lygmeniu, bet ir tarptautinis teisės aktų, reguliuojančių vekselių apyvartą, unifikavimas.

J. Šatas, analizuodamas vekselio teisinį reguliavimą, daro taip pat panašias išvadas. Vekselis, kaip ir čekis, pagal savo teisinę prigimtį yra šalių susitarimą (sandorį) įtvirtinantis dokumentas, todėl jo pagrindu atsirandančios prievolių santykių dalyvių teisės ir pareigos pirmiausia sureguliuojamos jų tarpusavio susitarimu. Vekselis yra ypatingos svarbos dokumentas ir kaip mokėjimo priemonė palyginti dažnai naudojamas atliekant tarptautinius atsiskaitymus, todėl jo formos, turinio ir naudojimo tvarkos reikalavimai reguliuojami taisyklėmis, nustatytomis tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose¹⁴⁰.

Šiuo metu vekselių teisė reglamentuota beveik visame civilizuotame pasaulyje. Kai

¹³⁹ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 147.

¹⁴⁰ Ten pat, P. 148-149.

kurių finansų ekspertų nuomone, vekseliai yra universalūs vertybiniai popieriai, bet jiems įsigalėti trukdo nevienoda valstybių teisinė bazė¹⁴¹. Ši priežastis yra pagrindas tarptautinei vekselių reguliuojančių teisės aktų unifikacijai. Tai leistų išvengti teisinių kazusų ir nereikalingų ginčų, stabdančių natūralius verslo procesus. Būtų tikslinga prisiminti keletą istorinių momentų, kad išsiaiškintume vekselių apyvartą reguliuojančių teisės normų suvienodinimo svarbą.

Rašytiniai istorijos šaltiniai skelbia, kad dabartinėje Lietuvos teritorijoje nuo XIX iki XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžios vekselių naudojimą reguliavo net trys skirtingi įstatymai: Užnemunėje – Napoleono kodeksas, Klaipėdos krašte – Vokietijos įstatymai, o kitoje dalyje – carinės Rusijos vekselių įstatymas. Lietuvos Vyriausybė 1919 metais išleido Vekselių įstatymą, o atsiskaitymai vyko markėmis ir auksiniais. 1922 metais įvedus savo valiutą, vekselių blankai buvo išrašomi litais. 1938 metais tarp Lietuvos, Estijos ir Latvijos pasirašyta konvencija įsakytinių ir paprastųjų vekselių įstatymui suvienodinti. Konvencija buvo ratifikuota birželio mėnesį ir pradėjo galioti nuo 1938 metų spalio 1 dienos. Ji atitiko 1930 m. birželio 6 d. Ženevoje sudarytą tarptautinę konvenciją. Suvienodinus visų Baltijos šalių vekselių atsiskaitymo sistemą, palengvėjo atsiskaitymas tarp jų, o tai lėmė platesnius prekybinius ryšius. Vekselių įstatymą suvienodinus su tarptautine Ženevos konvencija, paprastesnė tapo ir tarptautinė prekyba¹⁴².

Tarpukario Lietuvoje civilinės apyvartos rinkoje „vekselinių“ litų cirkuliavo beveik 2,5 karto daugiau negu piniginių. Iš to galime spręsti, kokią įtaką turėjo Lietuvos Vyriausybės 1919 metais išleistas Vekselių įstatymas bei 1938 metais tarp Lietuvos, Estijos ir Latvijos pasirašyta konvencija įsakytinių ir paprastųjų vekselių įstatymui suvienodinti. Būtina paminėti pasaulinę vekselių apyvartą reguliuojančių teisės aktų unifikaciją. Bene svarbiausios vekselinius santykius reguliuojančios taisyklės buvo nustatytos tokios: 1930 metais Ženevos vekselių konvencijose, 1988 m. Niujorke pasirašytoje Jungtinių Tautų konvencijoje dėl tarptautinių įsakomųjų ir tarptautinių paprastųjų vekselių, 1970 m. Hagoje pasirašytoje Europos Tarybos konvencijoje dėl pareikštinių vertybinių popierių tarptautinės cirkuliacijos sustabdymo. Esminiai šių tarptautinių teisinių aktų reikalavimai buvo perkelti į daugelio šalių nacionalinius įstatymus ir kitus vidaus teisės aktus, reguliuojančius vekselinius santykius¹⁴³.

Ženevos konvencijos tapo daugelio pasaulio valstybių vekselių įstatymų pagrindu¹⁴⁴. 1930 metų Ženevos konvencijoje dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo¹⁴⁵ įtvirtinta, jog vekselio davėjo įsipareigojimų vykdymo tvarką ir teisinius

¹⁴¹ Vaškelaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 118.

¹⁴² Ten pat, P. 119.

¹⁴³ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 149.

¹⁴⁴ Vaškelaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 118.

¹⁴⁵ Konvencija „Dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo“. 1930-06-07 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 22-557.

padarinius nustato šio dokumento išpirkimo vietos įstatymai. Pagal 1930 metų Ženevos konvenciją dėl vieningo įsakomojo ir paprastojo vekselio įstatymo šalys dalyvės įsipareigojo įteisinti savose teritorijose pridėtą prie konvencijos įsakomojo ir paprastojo vekselių įstatymą (I jos priedėlį) be esminių pakeitimų. Galimų išlygų (pakeitimų) ribos ir sąlygos aptartos II Konvencijos priedėlyje. Taigi visų šalių, ratifikavusių minėtą Ženevos konvenciją, nacionaliniai įstatymai, reguliuojantys vekselinius santykius, faktiškai buvo suvienodinti¹⁴⁶.

Pabrėžtina, kad nei minėtos Ženevos konvencijos, nei kitos tarptautinės vekselių konvencijos dar netapo visuotinai pripažintais teisės aktais. Prie Ženevos konvencijos dėl vieningo įsakomojo ir paprastojo vekselio įstatymo neprisijungė Didžioji Britanija ir kitos šalys, kuriose vyrauja anglosaksiškosios (*Common Law*) teisinės sistemos principai (JAV, Kanada, Australija, Indija, Izraelis ir kt.). Kai kuriose iš šių šalių vekselinius santykius reguliuojantys įstatymai buvo priimti prieš daugelį metų iki sudarant Ženevos vekselių konvencijas, pavyzdžiui, Anglijoje iki šiol galioja dar 1882 m. priimtas Įsakomųjų vekselių įstatymas, todėl suprantama, kad juose nustatyti saviti vekselinių santykių teisinio reguliavimo modeliai. Kitose prie Ženevos vekselių konvencijų neprisijungusiose šalyse vekselių klausimą reglamentuojantys įstatymai iki šiol nepriimti arba priimti neatsižvelgiant nei į Ženevos vekselių konvencijose nustatytus reikalavimus, nei į anglosaksiškosios teisinės sistemos šalyse taikomus vekselinių santykių teisinio reguliavimo modelius. Tose šalyse vekseliai, kaip tarptautinio atsiskaitymo priemonės, gali būti nepripažįstami arba gali būti nustatytos skirtingos jų naudojimo sąlygos¹⁴⁷.

Galima daryti išvadą, jog vekselio specifinį teisinį reguliavimą kitų vertybinių popierių atžvilgiu lemia dvi pagrindinės priežastys: išskirtinės šio vertybinio popieriaus savybės, nulemiančios universalias panaudojimo galimybes, ir tai, kad vekselis, kaip teisinis instrumentas, palyginti dažnai naudojamas atliekant tarptautinius atsiskaitymus. Dėl išskirtinių vekselio savybių nacionaliniu lygmeniu išleidžiami išimtinai vekselių apyvartą reguliuojantys įstatymai bei juos konkretinantys poįstatyminiai teisės aktai. Dėl galimybės naudoti vekselius kaip tarptautinių atsiskaitymų priemonės atliekama teisės aktų unifikacija vekselinius teisinius santykius reguliuojamų teisės normų atžvilgiu. Būtina pastebėti, jog šioje situacijoje išimtis galėtų būti tik išdo vekseliai. Kaip jau išsiaiškinome anksčiau, nagrinėdami vekselių rūšis, išdo vekseliai pagal savo paskirtį yra kapitalo investavimo instrumentai kaip ir daugelis kitų vertybinių popierių, tad jų padėtis tarp vekselių yra specifinė, o kitų vertybinių popierių atžvilgiu – įprasta. Išdo vekselių apyvartai taikomos tos pačios teisės normos kaip ir tradicinių vertybinių popierių apyvartai.

¹⁴⁶ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 150.

¹⁴⁷ Ten pat, P. 150-151.

APIBENDRINIMAI IR IŠVADOS

1. Be bendrų bruožų, būdingų visiems vertybiniam popieriams, vekselį galima apibūdinti kaip orderinį, piniginių, besąlyginių vertybinių popierių, kuriam būdingas griežtas formalumas ir specifinis abstraktumo bei viešojo patikimumo teisinis santykis. Reikėtų pabrėžti, jog bendri vertybinių popierių bruožai neretai teisės doktrinoje priskiriami prie priklausančių išimtinai vekseliui. Charakterizuojant vekselį painiavos įneša negausi ir nevieninga teismų praktika, prilygindama jį vienašaliam sandoriui ar sutapatindama besąlygiškumą, kaip išimtinai vekseliui būdingą požymį, su kitu jam būdingu – abstraktumu.

2. Vekselis – tai savarankiškas civilinių teisių objektas, išreiškiantis jų savininko teises ir sukuriantis atitinkamą mechanizmą reikalauti kitų asmenų veikti jų naudai. Šio vertybinio popieriaus prilyginimas vienašaliam sandoriui turėtų neigiamas pasekmes vekselių apyvartoje. Vekselis prarastų vertybiniam popieriams būdingą bruožą – viešą patikimumą, kadangi negalėtų laisvai ir saugiai cirkuluoti civilinėje apyvartoje jį įgijusių subjektų atžvilgiu, jei jo sudarymui, sukeliams pasekmėms ir nugincijimui būtų taikomos bendrosios sandorių negaliojimo nuostatos.

3. Vekselio pagrindinių skiriamųjų požymių, t.y. besąlygiškumo ir abstraktumo sutapatinti negalima. Besąlygiškumas suprantamas kaip draudimas vekselio davėjui į vekselį įrašyti tokias aplinkybes, nuo kurių atsiradimo ar pasibaigimo priklausytų apmokėjimas pagal šį vertybinių popierių. Abstraktumas, kyla iš vekselio išrašymo – abstraktaus vienašalio sandorio. Vekselyje įtvirtintos prievolės, sumokėti nurodytą sumą pinigų, abstraktumas reiškia tai, kad ši prievolė teisiniu ryšiu nesusijusi su vekselio išdavimo pagrindu, t. y. su tuo teisiniu santykiu (tam tikru sandoriu), dėl kurio vekselis buvo išrašytas.

4. Vekselio teisinė padėtis kitų vertybinių popierių atžvilgiu yra ypatinga. Vekselio teisinės savybės, t.y. abstraktumas, besąlygiškumas, viešas patikimumas, griežtas formalumas bei orderinė prigimtis, išskiriančios jį iš kitų vertybinių popierių, lemia universalų šio vertybinio popieriaus panaudojimą civilinėje apyvartoje. Vekselis gali būti naudojamas kaip kreditavimo, atsiskaitymo tuo pačiu ir skolos įforminimo bei apmokėjimo priemonė, prievolės vykdymo užtikrinimo ar kapitalo investavimo instrumentas. Tokios plačios vekselio, kaip teisinio įrankio, panaudojimo galimybės nėra būdingos kitiems vertybiniam popieriams. Šie savo ruožtu dažniausiai suvokiami ir paprastai naudojami tik kaip kapitalo investavimo instrumentai.

5. Tiek pagal savo teisinę charakteristiką, tiek pagal panaudojimo būdus vekselis labai panašus į kitą jam giminišką vertybinių popierių – čekį. Pagrindinis dalykas, atibojantis

šiuos vertybinius popierius yra tas, jog čekis yra patikimesnis už vekselį. Mokėtojas pagal čekį yra finansinė įstaiga – bankas. Tai sumažina riziką nuo mokėtojo pagal vertybinių popierių nemokumo.

6. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, išskirtiniai bruožai lemia plačias jo panaudojimo galimybes. Dėl jų vekselis labiau suvokiamas, kaip teisinis instrumentas, nei įprasti vertybiniai popieriai, todėl yra dažnai naudojamas kaip tarptautinių atsiskaitymų priemonė. Būtent dėl šių priežasčių vekseliui būtinas ne tik specifinis teisinis reguliavimas nacionaliniu lygmeniu, bet ir tarptautinis teisės aktų, reguliuojančių vekselių apyvartą, unifikavimas.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 9-1597.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 10-1024.
4. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 9-1007.
5. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851.
6. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. I-2882.
7. Konvencija „Dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo“. 1930-06-07 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 22-557.
8. Lietuvos banko 1996 m. vasario 20 d. pranešimas dėl vekselių naudojimo // Valstybės žinios. 1996, Nr. 18.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo // Valstybės žinios. 1999, Nr. 78-2323
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 78-2322

Specialioji literatūra, mokslinės publikacijos

11. Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005.
12. Civilinė teisė. TSRS TM visasąjunginis teisės mokslų institutas. Vadovėlis juridinėms mokykloms. Kaunas: Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla, 1948.
13. Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas Baudžiamajame ir Civiliniame kodeksuose // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20).
14. Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
15. Juozapavičienė A. Išvestiniai instrumentai tarptautinėse finansų rinkose. Kaunas: Technologija, 2006.

16. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T.1.
17. Laurinavičius K. Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20).
18. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2002.
19. Martinkus B., Žilinskas V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. Kaunas: Technologija, 1996.
20. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
21. Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005.
22. Stračkaitis M. Vekselis ir Notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika // Notariatas. 2007, Nr. 1.
23. Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006.
24. Tarybinė civilinė teisė. Pirmoji dalis. LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija. Vilnius: Mintis, 1975.
25. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2007.
26. Vaškėlaitis V. Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2001.
27. Žvirblis A. Mokesčių žinynas. Vilnius: Žuma, 1998.
28. Белов В. А. Вексельное право. Москва: АО Центр ЮрИнфор, 2004.
29. Богачева Т.В., Глушкова Л.И., Гришаев С.П. и др. Гражданское право. Москва: Юристъ, 2000.
30. Нерсесов Н.О. Представительство и ценные бумаги в гражданском праве. Москва: Статут, 2000.
31. Рукавишникова И.В. Вексель как объект гражданских правоотношений. Москва: Центр ЮрИнфор, 2000.
32. Юлдашбаева Л.Р. Правовое регулирование оборота эмиссионных ценных бумаг (акций, облигаций). Москва: Статут, 1999.

Teismų praktika

33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //

- Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-02-05 nutartis civilinėje byloje A. Laurikietis v. UAB „Šiaulių dujotiekio statyba“, bylos Nr. 3K-3-214/2003 m., bylų kategorija Nr. 15.2.2.6, 15.2.2.7, 16.3.1.2.
 35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinskas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1.
 36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M, Nr. 3K-3-8/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).
 37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-01 nutartis civilinėje byloje J.B. v. G.R., bylos Nr. 3K-7-216/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 (S).
 38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-31 nutartis civilinėje byloje E.P. v. BUAB „Mocionas“, AB „Ūkio bankas“, Klaipėdos miesto 1-ojo notarų biuro notarė A.K., bylos Nr. 3K-3-474/2007, procesinio sprendimo kategorija Nr. 22.3.1 „S“.

Interneto svetainių adresai.

39. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas // www.lat.lt
40. VĮ Teisinės informacijos centras // www.litlex.lt
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // www.lrkt.lt
42. Lietuvos Respublikos Seimas // www.lrs.lt

SANTRAUKA

Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, teisinė charakteristika

Raktiniai žodžiai: vekselis, vekselio teisinis santykis, reikalavimai vekseliui, vekselių rūšys, vekselio skiriamieji bruožai, vekselio panaudojimo galimybės, vertybiniai popieriai, vekselio atribojimas.

Magistro baigiamajame darbe tiriama teisinė išimtinai vekseliui būdinga charakteristika. Siekiama atriboti vekselį nuo kitų vertybinių popierių. Daug dėmesio skiriama vekselio, kaip vertybinio popieriaus, skiriamųjų bruožų, jo panaudojimo galimybių civilinėje apyvartoje analizei. Darbe darytina išvada, jog vekselis charakterizuojamas kaip orderinis, piniginis, besąlyginis vertybinis popierius, kuriam būdingas griežtas formalumas ir specifinis abstraktumo bei viešojo patikimumo teisinis santykis. Vekselis išskiriamas iš kitų vertybinių popierių dėl išskirtinių savybių, kurios lemia ne tik plačias jo panaudojimo galimybes, tačiau ir įtakoja skirtingą vekselių apyvartos teisinę reglamentaciją.

Pateikiama detali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių analizė, lyginamos Lietuvos ir užsienio šalių teisės doktrinos vekselių klausimais. Šiame darbe išryškinami teismų praktikos prieštaravimai ir mokslinės bazės skirtumai, nagrinėjant vekselio institutą. Patvirtinama hipotezė, jog Lietuvos teisinė reglamentavimo bazė, skirta vekseliams, nėra gausi, bet pakankama jiems charakterizuoti.

SUMMARY

Legal Characteristics of Bills as Securities

Key words: bill, legal relation of bills, requirements for bills, types of bills, distinguishing features of bills, usage possibilities of bills, securities, distinction of bills.

The present thesis focuses on the analysis of legal characteristics, exceptionally typical to bills. It pursues the distinction of bills from other securities. It mostly draws attention on the study of distinctive features of bills and their usage possibilities in civil turnover. The paper allows drawing the conclusion that bills may be characterized as order, monetary and unconditional securities, typical for their strict formality, specific abstract character and legal relation of public credibility. Bills stand out from other securities for their exceptional features that determine not just broad usage possibilities thereof, but, in addition, influence diverse legal regulation of the turnover of bills.

This paper presents a detailed analysis of rulings by the Supreme Court of Lithuania and shows the comparison of the Lithuanian and foreign legal doctrine in terms of bills. Furthermore, the thesis highlights the contradictions in the case law and the differences in the scientific base in the framework of analysing the institute of bills. Analysis proves the hypothesis that Lithuania's legal regulation framework for bills is rather narrow, however sufficient to characterize them.